

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**ŽIVOT POD OCHRANNÝM PLÁŠTĚM
BOŽÍM**

Boží muka v 19. století

– tehdejší zvyklosti a projevy lidové zbožnosti

Vedoucí práce: doc. Michal Kaplánek, Th.D

Autor práce: Zdenka Paloušová

Studijní obor: PVČ, kombinované studium

Ročník: III.

2012

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b) zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz, provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 28. 3. 2012

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu doc. Michalu Kaplánkovi, Th.D.
za velmi cenné rady, připomínky, čas a metodické vedení práce.

Úvod	
1	Možnosti a opory bádání..... 10
2	Metody přístupu 12
3	Vymezení zkoumaného prostoru z hlediska religiozity 14
4	Římskokatolická církev v 19. století 16
5	Katolická zbožnost 19. století 18
5.1	Barokní zbožnost jako východisko pro 19. století..... 19
6	Lidová zbožnost 21
6.1	Lze uvažovat i o spiritualitě mládeže v tomto období?..... 23
6.2.	Barokní pouti 24
6.3	Pouti v 19. století 26
7	Boží muka – součást lidové zbožnosti..... 28
7.1	Proč lidé boží muka stavěli?..... 28
7.2	Zřetelné stopy lidové zbožnosti..... 300
7.3	Rožmitál na Šumavě – poutní kaple Panny Marie Pomocné 30
7.4	Rožmberk nad Vltavou – Studenec 31
7.5	Zlatá Koruna – zřetelný dokument o spiritualitě..... 32
7.6	Římov – devocionálie k poutnímu místu 35
8	Závěr 37
9	Seznam použitých zdrojů..... 39
9.1	Literatura 39
9.2	Archivní prameny 42
9.3	Fond Muzea Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec:..... 42
9.4	Internetové zdroje..... 43
10	Soupis příloh..... 44
11	Přílohy..... 45
	Abstract..... 49

Úvod

*...neb když na něj patříme,
Krista Spasitele,
jehož vidět nemůžem,
w znamení chápáme,
stihnauti ho rozumem,
té moci nemáme... ¹*

Boží muka – výtvořeny poučených i nepoučených rukou, jež vlastně zpřítomňují a zastupují Boha kdekoli ve volné krajině i lidských sídlištích, a zároveň jsou po staletí dokladem projevu nejen lidové zbožnosti – ona jsou základním východiskem pro námět této bakalářské práce. Boží muka byla v nejrůznější podobě vytvářena a zřizována lidmi z jakékoli společenské vrstvy světské i duchovní – a to tehdy, byla-li pomoc Boží opět a opět zapotřebí, bylo-li nutno se k Bohu tímto velmi zřetelným zhmotněním a znamením víry dovolávat, či takto Pánu děkovat. Boží muka stojí v blízkosti lidských obydlí již po několik staletí a stále představují základní jednoduché poselství, a sice připomínku neměnné a v podstatě oblažující a upokojující pravdy, že v životě i smrti Bohu náležíme. Tato znamení víry propojují nebe a zemi v obyčejné každodennosti a ujišťují lidské společenství, že Bůh může vkročit do lidských příbytků a srdcí, protože žije mezi námi. Z těchto hmotných znamení víry současně jakoby ze zdroje vyzařují paprsky zbožnosti a zároveň se k nim prostřednictvím modliteb, díků a dalších sdělení opět vracejí. Jde o uzavřený kruh a nepřerušitelné propojení, jak již bylo zaznačeno – ano, *kontinuální a permanentní*.

Takto je vytvářen *ochranný plášť Boží*, naznačený v titulu této práce – k jehož nekonečnosti a pevnosti je nutno neustále připojovat sílu víry každého vírou obdařeného jedince, vzájemnou nezištnou lásku, pomoc, pokoru, vše postulované na pevném základu křesťanství. Tato vlákna jsou napříč ještě protkána zjevnými hmotnými znameními víry – chrámy, kapličkami, božími mukami a nejrůznějšími zhmotněnými

¹ Anon. *Písně Na Ewangelia Nedělní celého Roku, spolu Na Ewangelia w Pondělí a w Auterý Welikonočni a Swatodusni*. Praha: 1760, s. 358. Výňatek z písně *O ctění swatých obrazů*. Příloha I.

podobami Boha, čímž je míněna nesmrtelná krása v podobě architektonické, výtvarné, literární a hudební, kterou světu přinesli Jím vyvolení smrtelníci. Lidské pozemské bytí je střeženo, chráněno proti nebezpečí tímto velmi jemným předivem Božího pláště, o který je nutno pečovat a bránit jej proti i jakkoli zdánlivě nevýznamnému ohrožení – neboť pokud člověk začne selhávat v obezřetnosti, ohrožuje sám sebe – *svou duši*.

Primárním cílem této práce je pokus o vysvětlení pojmu lidové zbožnosti z hlediska spirituální teologie, v kontextu s pojmem drobné sakrální architektury – božích muk, a v těchto souvislostech v jednotlivých kapitolách učinit exkurs do prostředí a atmosféry předchozích století, aby mohl být popsán vývoj a stav lidové zbožnosti a spiritualit ve století devatenáctém. Tak zvané dlouhé 19. století, plynoucí na prosцениu nejen lokálních válek, bylo epochou společenských změn naprosto nesrovnatelných rozměrů a souběžně se vzrnajícího vědeckého a technického pokroku.² V tomto století, spojovaném v oblasti duchovní s pojmem „mystické hnutí“, se spirituální teologii dostalo základního podnětu ve vnitřním znovuoživení katolického světa. Ve čtvrté kapitole této práce bude širěji nejen v citaci charakterizován stav katolické církve na počátku tohoto století, v níž přese vše „*zůstaly nosné zdi budovy překvapivě zachovány*“.³

Spirituální teologie je v této práci pojímána jako nauka o souvislostech a možnostech žití s Bohem v tomto světě. „*Vztah ke světu, lidské vztahy, vztah s Bohem, modlitba, formy modlitby*“ – vnější projevy spirituality – to vše je součástí spirituální teologie.⁴

Tato bakalářská práce se zabývá katolickou lidovou zbožností, za pomoci dostupných pramenů, literatury – též i modlitebních knih, kupříkladu „*Polovičního Nebe-klíče*“, vytištěného v roce 1851 Landfrasovou tiskárnou v Jindřichově Hradci. Právě prostudováním modlitebních knih, vydávaných pod dohledem katolické církve, bylo usnadněno dospět k závěrům, jaká byla představa o podobě ideální lidové zbožnosti, předkládaná ve formě nenásilných předpisů.⁵ Pomocí těchto zdrojů směřuje

² LENDEROVÁ, M., MACKOVÁ, M.; BEZECNÝ, Z., JIRÁNEK, T. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. UPOL, FHS. 2005.

³ JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. Praha, 1990. *Malé dějiny koncilů - 1. vatikánský koncil (1869-1870)*. Dostupné na <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293>, [citováno 6. 3. 2012].

⁴ KODET, V: In *Rozhovory P. Vojtěcha Kodeta, O.Carm.*

Dostupné na <http://www.vojtechkodet.cz/rozhovory/vztah-k-bohu-se-znamkovat-neda.html>, [citováno 22. 3. 2012].

⁵ *Srov. Nebeklič neb vroucné katolické modlitby na šestnáct dílů rozvržené...* Jindřichův Hradec, 1810; *Poloviční nebeklič obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženstva...* Jindřichův Hradec, 1862; *Malý nebeklič obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženství*.

práce k jakémusi částečnému „rozluštění“ spirituality lidí, prožívajících každodennost ve zmíněném století, a k nalezení souvislostí tohoto jevu s hmotnými památkami.

Je možno konstatovat, že projevy lidové zbožnosti, v této práci vztažené záměrně k venkovskému životu – s ohledem na četnost božích muk, stojících spíše ve volné krajině a venkovském intravilanu – jsou tématem „zasaženým určitým informačním tichem“, neboť vlastně nelze dohledat konkrétní prameny, jež by přinesly dostatečně využitelná sdělení o konkrétních zvycích, tradicích a jiných znacích lidové zbožnosti. Skrovné informace byly získány prostudováním zachovaných rukopisných poznámek v modlitebních knížkách, které byly nalezeny uložené za trámy krovu jedné usedlosti v jižních Čechách, a rovněž v dalších, jež jsou v soukromém vlastnictví. Tyto knihy, dá se říci zjevně „velmi ošlehané časem“, jsou materiálem téměř zapomenutým, ale v oné pramenné nouzi doslova posvátným hmotným dokladem právě lidové zbožnosti.

Dalším cílem, k němuž se bude ubírat tato práce, v nalezení souvislostí spirituality a korpusu božích muk, je samozřejmě fenomén poutí, procesí a dalších slavností během liturgického roku. Zde jsou očekávána potvrzení souvztažnosti mezi lidovou zbožností a drobnými objekty božích muk. Právě v období 19. století, v němž se život ve sledovaném prostoru přece jen uklidnil, venkovské obyvatelstvo představovalo percentuelně nejpočetnější skupinu v naší zemi. Proto označení zbožnosti v této práci směřuje k pojmu *lidová*, neboť toto adjektivum je v souvislostech s touto prací nejsilněji vnímáno v těchto propojeních: *venkovský (i městský lid) – boží muka – modlitba – modlitební kniha či list s modlitbou – procesí s odpočinkem a modlitbou – boží muka – volná krajina – kostel na dohled*.

Jak je zjevné, pozornost je v této práci směřována k venkovskému obyvatelstvu, které ještě v období 19. století pracovalo a žilo v poddanském postavení, jeho niterný, spirituální život býval svěřen příslušnému místnímu knězi, na jehož bedra byla duchovní služba v pospolitě vesnické komunitě vložena. Je vyslovena domněnka, že stav duše venkovského obyvatelstva byl přece jen ve větší míře ovlivnitelný a sekularizace v tomto století nezasáhla venkovany v téže intenzitě jako obyvatele měst. S ohledem na pracovní zatížení především mužů, byly ke každodenním duchovním povinnostem více poutány ženy. Nejen pravidelná účast na mši svaté, ale též modlitební knihy a drobné dvoulisty „modlitbiček“, v držení některých domácností, přinášely na

Jindřichův Hradec, 1815; *Malý zlatý nebeklič obsahující pobožné modlitby křesťanskokatolického náboženství*... Jindřichův Hradec, 1796; *Pravý zlatý nebeklič: Úplné modlitby křesťanského katolického náboženstva*. Jindřichův Hradec, b. d. (2. polovina 19. století); *Celý nebeklič aneb vroucné katolické modlitby na šestnáct dílů rozvržené*... Jindřichův Hradec, 1835.

venkov v průběhu 19. století zásadní vklad norem a řádů duchovního života a je předpokladem, že nejen na venkově. Nezbytné a každodenní putování za prací přivádělo venkovany do kontaktů s posvátným prostorem, který byl vnímán a vymezován božími mukami. Celé rodiny nejen v tomto století ve svátečních dnech prožívaly procesí, poutní cesty a slavnosti. Ještě z 19. století jsou zachovány drobné kresby a později dagerotypie či fotografie s téměř dnes již nepředstavitelným námětem – postavami klečícími a modlícími se před božími mukami či drobnou zděnou kapličkou, jež bývá také označována jako boží muka.

Kriteriem pro rozsah sdělení této práce je rovněž prostor, jenž by mohl být vymezen jako působiště bádání, byl však na podkladu úvah odkud a kam směřovat průzkum značně zjednodušen, jak bude vysvětleno dále. Prostorem se zachovanými tradicemi, zvyklostmi a obyčejí, vztahujícími se k božím mukám, by teoreticky mohla být využita celá českobudějovická diecéze v dnešní rozloze (z hlediska autorky v ploše Jihočeského kraje, bez nepomucko-sušického arciděkanátu).

Od sklonku 13. století a dále vzhůru po časové ose bylo toto území výrazně nacionálně rozvrstveno a tato skutečnost s sebou postupně přinesla i rozvrstvení náboženskosti. V určitých oblastech se národnosti rovnocenně prolínaly a vzájemně ovlivňovaly, zatímco v některých oblastech byly obě tyto „měřitelné“ veličiny přísně odděleny. Prostor sledující naši státní hranici v průběžném pásu v šíři přibližně 30 km se při pracech na základním výzkumu v počtu nálezů sledovaných objektů ukazoval jako oblast s někdejší vysokou mírou religiozity, obdobně tak některá města, kdysi obývaná povětšinou německy mluvícím obyvatelstvem. Dalším bez výhrad rozlišujícím momentem pro míru religiozity byla a jsou historická území, na nichž byly zbudovány kláštery či významné farnosti a místa poutní. Na podkladě shora uvedených kritérií byla vybrána jen některá místa a skutečně bylo shledáno velmi obtížným učinit selekci a mnohé posvátné areály v této práci nezmínit.

Bakalářská práce je strukturována do sedmi základních kapitol. První kapitola se věnuje obecnému uvedení do problematiky a shrnutí současného stavu bádání v oblasti katolické víry a zbožnosti, ve druhé je stručně nastíněn metodologický postup v získání zásadních informací. Třetí kapitola se zaměřuje na vymezenou oblast zájmu – nejen geografickou, pozornost je zaměřena na potvrzení souvislosti mezi hmotnými památkami a projevy lidové zbožnosti. Čtvrtá kapitola se poté nezbytně zabývá situací římskokatolické církve v 19. století, s pokusem vysledovat problémy, které život církve zatěžovaly. Je zde nastíněna otázka, zda se institucionální pozice církve stabilizovala či

nikoli. Pojmu lidové zbožnosti v 18. a 19. století obecně a z několika hledisek se věnuje pátá kapitola s jednou podkapitolou. Šestá kapitola bezprostředně v tématu navazuje na předchozí podkapitolu, s pokusem o vysvětlení pojmu a obsahu lidové zbožnosti. V podkapitole se zabývá důležitou součástí duchovního života na venkově – a sice působením na spiritualitu mládeže. Další podkapitoly se zamýšlejí nad smyslem a významem poutí ve století 18. a 19. Sedmá kapitola se zabývá souvislostmi mezi hmotnými památkami a lidovou zbožností.

Za pomoci prostudované literatury je předkládána představa o obrazu venkovského člověka, žijícího v 19. století, včetně charakteristiky úrovně religiozity a zbožnosti, která se v tomto století projevovala. Výraz lidová zbožnost je zde označením pro rozličné kultovní projevy zbožnosti jednotlivce i společenstva, tyto projevy sice nejsou liturgické, liší se od posvátné liturgie, ale přesto vyjadřují to, co je obsahem víry.

1 Možnosti a opory bádání

Prameny a literatura zabývající se zbožností skrze katolickou víru jsou značně rozsáhlé. Avšak pramenné informace, vztahující se k božím mukám a drobným hmotným památkám v souvislosti se zvyklostmi a tradicemi k nim se vízícími, byly postrádány již při kompletaci materiálů, jež nakonec posloužily pro vydání odborné publikace⁶, věnující se předmětu božích muk jakožto drobné sakrální architektury a jejímu vývoji v průběhu staletí. Tento korpus se stal předmětem několikaletého studia a lze konstatovat, že jižní Čechy byly poměrně zevrubně prozkoumány. Žeň z terénu byla velmi obsáhlá, bylo ji nutno utřídit, popsat. Do terénu bylo vstupováno s částečnými předběžnými geografickými informacemi, a zároveň s velmi povšechnými představami o možnostech očekávání dalšího konkrétního zisku z archivů, které se však poté ukázaly poněkud nadsazené a bohužel pro doplnění chybějících informací nedostačující.

Pramenná nouze se ukázala jako skutečně překvapivá, jistěže hlouběji do minulosti nebyla očekávána téměř žádná sdělení, avšak takřka zcela selhala očekávání o zisku z obecních a farních kronik. Byly prohledány příslušné archivní fondy, přičemž nebyly předpokládány nálezy kronik vysídlených obcí v bývalém „Sudetenlandu“ – neboli pohraničních oblastech, které byly obývány občany německé národnosti. Při terénních průzkumech byla zachycena četná sdělení, ověřená kontakty s bývalými starousedlíky, a sice o skutečnosti, že obecní kroniky byly povětšinou odneseny při nočních tajných přechodech státní hranice před skutečným oficiálním datem odsunu po roce 1945.⁷

V kronikách, jež jsou k dispozici v našich archivech, nejsou zachyceny záznamy o dění vztahujícím se k drobné sakrální architektuře. Jen velmi zřídka a stručně je možné dozvědět se o drobné stavební úpravě nebo o vysvěcení nové kaple. V samotných interiérech návesních kaplí jsou v „českém“ vnitrozemí odhadem cca v jednom procentu zavěšena zarámovaná povolení ke konání mši svatých, datovaná do 19. století. Tato povolení byla udělována pro některé významné svátky a na omezenou dobu co do počtu let. Přestože byly v roce 1837 biskupskými konsistořemi vydány

⁶ PALOUŠOVÁ, Z. *Kamenná boží muka jižních Čech a přilehlé Moravy*. NPÚ České Budějovice, 2009.

⁷ Boží muka až na výjimky nebyla zmiňována ve farníkových relacích (odpovědích na různé otázky, mimo jiné také na to, mají-li faráři ve farnosti sochu s přídomkem zázračná) z konce 17. a z počátku 18. století a ani v knihách vedených v poutních místech (Pamětní knihy, Knihy zázraků).

oběžníky, jež vyzývaly duchovní správce farností k jakési inventarizaci kaplí, kapliček, božích muk, soch a křížků, včetně popisu polohy, kde se nalézají, zjištění jejich stavu a uvedení osob, které se mají o tyto objekty starat, v archivech byly objeveny pouze náhodně, a jak se nezřídká stává, uloženy v kartonech s jiným označením, než bylo předpokládáno.⁸

Pro získání opory k vysvětlení pojmu lidová zbožnost bylo nutné se orientovat na literaturu starší, pocházející z přelomu 19. a 20. století, též z první poloviny 20. století, i když některé tituly nejsou příliš obsáhlé.⁹ Až v 70. letech 20. století vydávaná edice – Die Habsburgermonarchie 1848-1918 – s dosud vydanými devíti svazky, z nichž každý je věnován určité vymezené oblasti, přinesla určitá upřesnění.¹⁰ Pro cíl této práce byla prostudována část Die Konfessionen, věnující se otázce náboženské spíše z pohledu politického a správního,¹¹ a díl Die Völker des Reiches, se samostatnou kapitolou o náboženských poměrech v Čechách. Lidová zbožnost v konkrétnější podobě bude dokládána v souvislostech věnujících se poutím a slavnostem liturgického roku.

⁸ Farářská relace, objevena pouze v jednom exempláři: SOkA Český Krumlov, FÚ Zlatá Koruna, F-22, k. č. 9: *Popsání všech kaplí, křížů, soch neb statuích ve farní osadě Zlato-Korunské* (1837, P. Bartoloměj Sládek)

⁹ MOUDRÝ, M. *K charakteristice selského náboženství I.* Věstník československé akademie zemědělské, 18, 1924, s. 47–55. Týž: *K charakteristice selského náboženství II.* Věstník československé akademie zemědělské, 18, 1924, s. 146–157. Týž: *Selské náboženství v lidovědném popise.* Věstník československé akademie zemědělské, 18, 1924, s. 261–274.

¹⁰ WANDRUSZKA, A. – URBANITSCH, P. (Hrsg.) *Die Habsburgermonarchie 1848-1918.* Band II., IV.

¹¹ Je zde popsán revoluční rok 1848 a postavení římskokatolické církve, hnutí uvnitř římskokatolické církve.

2 Metody přístupu

Výchozím materiálem se stal zmiňovaný souhrn víceletého základního výzkumu korpusu drobné sakrální architektury, provedený autorkou této bakalářské práce. Po uzavření tohoto výzkumu, jehož stěžejní částí bylo vyhledávání architektury v terénu a její dokumentace, bylo přistoupeno k analýze jednotlivých skupin v tomto mnohotvárném souboru a zpracování syntézy do přehledu vývoje kamenných božích muk v jižních Čechách a přilehlé Moravě, včetně analytického rozboru jednotlivých typologických odlišností. Po zvolení tématu této bakalářské práce byly přirozeně využity již získané znalosti o možnostech očekávání v archivních fondech a na základě tohoto vědomí uvažováno o získání dalších dokladů pro popis zvyklostí a projevů lidové božnosti, jež vedly ke zřízení božích muk. Z tohoto důvodu byly vyhledávány další písemné materiály pro nalezení a získání opory k těmto tušeným souvislostem, z nichž by bylo možno vycházet pro vytvoření obrazu lidové zbožnosti a zvyklostí, jimiž mohl být charakteristický život křesťana v 19. století. Bylo především využito prostudování nejrůznější odborné literatury, věnující se poutním slavnostem¹², a slavnostem k jednotlivým svátkům v průběhu liturgického roku, ke studijní literatuře bylo připojeno několik historických modlitebních knih.¹³ Při studiu této pramenné základny v podobě modlitebních knih byly soustředěně dohledávány indicie, jež by dále mohly dovést k představě o duchovním životě v 19. století. Ze stejného hlediska bylo přistupováno k další pramenné literatuře.

Při citacích z některých starších pramenů a literatury je pro ilustraci dobové atmosféry a pro představu o znalosti jazyka ve venkovském prostředí ponechána čeština v neupravené podobě, přepisy z rukopisných záznamů jsou v místech nečitelnosti zvýrazněny otazníky. V sousloví „boží muka“, užitém ve významu označení drobné sakrální architektury není užito velkého písmene. Pokud byly použité výrazy spjaty přímo s náboženstvím, jsou uvedeny vždy velkým písmenem – Bůh, Otec, Syn, Duch, Kristus, Spasitel, Panna, Matka, Divotvůrkyně, Nejsvětější, Trojice, Neposkvrněné, Římovská

¹² ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006.

¹³ POŠ, J. *Růžová zahrádka. Psané a zdobené lidové modlitby z let 1750–1850*. In ŠIMKOVÁ, A. (ed.) *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století*. Praha: Arbor vitae, 2009.

Ochránitelka atp. Přídavným jménům odvozeným jsou ponechána velká počáteční písmena v případě jedinečnosti sousloví – Boží Syn, Boží milost, Boží slovo.

3 Vymezení zkoumaného prostoru z hlediska religiozity

Pro bakalářskou práci bylo vybráno jen několik málo oblastí jižních Čech, které by mohly být signifikantní pro naplnění tématu z několika hledisek. Bohem navštívená jihočeská krajina poskytuje nepřehledné obrazy krásy, a s trochou poetické nadsázky je možno konstatovat, že „*postačí jen vejít a otevřít oči*“. „*Bylo vstoupeno s očima, myslí a srdcem dokořán*“ – a problém volby, respektive selektivního výběru byl otevřen rovněž, jak bylo naznačeno v úvodu.

Rozhodnuto bylo o velmi malém, reprezentativním výběru a představena jsou dvě místa v již jmenovaném pásu, kopírujícím jižní hranici. Pro určitou komparaci se práce věnuje i místům vnitrozemským – a nejen pro možnost srovnání, především pro přiblížení další neviditelné Boží ochrany, dosud nevyřčené – a sice ochranného pláště Mariina. „*S mariánskou zbožností máme odedávna spojenou představu ochranného pláště, do něhož Maria zahalí ty, kteří se zmlátají v bouřích tohoto světa. V této představě je skryta touha po bezpečí, které prožívá dítě u své matky.*“¹⁴ Pod dojmem těchto všeobjímajících slov vyvstal obraz kdysi krásného, dnes polozapomenutého městečka Rožmitál na Šumavě, nad nímž se tyčí hustě zalesněný kopec, jenž téměř na vrcholku ukrývá zříceniny někdejší raně barokní poutní kaple Panny Marie Pomocné. Povlovně vedená novější lesní cesta přiváděla mnohé poutníky k cíli, v roce 1848 byla nově doprovována čtrnácti kamennými tesanými zastaveními Křížové cesty.¹⁵

V tomtéž vikariátu a nedaleko odtud přivede poutníka poněkud příkrá cesta, s působivými přírodními kamennými schody na okraji lesa k dalšímu poutnímu místu jménem Studenec, ležícím na katastru města Rožmberk nad Vltavou, od něhož jej odděluje dřevěný most přes Vltavu. Naproti levobřežné části mostu stojí první kamené tesané zastavení křížové cesty. Rožmberk nad Vltavou včetně poutního místa ve

¹⁴KAPLÁNEK, M. Regotizace krajiny. Kázání se vzpomínkou na pátera Hýžu. In pmichal 17. 7. 2008 9:56 Rubrika: o mně.

Dostupné na <https://pmichal.signaly.cz/0807/regotizace-krajiny> [citováno 5. 2. 2012].

¹⁵ ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006, s. 182.

Studenci a kaple nad Rožmitálem na Šumavě reprezentovaly v 19. století část prostředí obývaného německy mluvícím obyvatelstvem s hluboce zakořeněnou nábožensností.¹⁶ Je nutno doplnit, že tyto lokality žily po několik staletí pod duchovním dohledem řeholníků vyšebrodského cisterciáckého Opatství.

Jako třetí v okrese a vikariátu Český Krumlov není zvolen areál poutního místa Kájov, jenž by jistě splnil všechna možná očekávání pro představu o lidové zbožnosti, ale zastavení bude nedaleko odtud, v okolí bývalého cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně, v regionu historicky spíše českém. Poutní areál fary s kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Kájově a opatství kláštera Zlatá Koruna ještě ve století 18. duchovně velmi úzce souvisely.¹⁷ Oblast kolem tohoto místa byla zvolena díky nalezení dostatečně sdělujícího archivního materiálu.

Jen přes několik lehce zvlněných pahorků, které ohraničují předhůří Blanský les, nahlédneme do prostoru dalšího z nejvýznamnějších poutních míst nejen jižních Čech, a sice do Říмова, do prostředí českého venkova, do krajiny naplněné modlitbami, s pašijovými kapličkami a poutním kostelem sv. Ducha, jeho ambitem s kaplí Sancta Casa s milostnou sochou Panny Marie Loretánské. Zde jsou opět využity další hmotné památky, dokládající lidovou zbožnost

Tento výběr jednoznačně signalizuje, že zbožnost byla šířena z center hluboké víry, kde v období barokním došlo k maximálnímu rozkvětu po všech stránkách – duchovní, estetické, hospodářské – vše pod ochranným pláštěm Božím. Tato společenství a významné farnosti nadlouho velmi pozitivně ovlivnily život venkovského obyvatelstva. Navzdory novým ustanovením – jež se některá zdánlivě zdála pozitivní, ale pozitivně nepůsobila (míněn je například toleranční patent) a mnohá byla výrazně negativní (zrušení klášterů, rekvizice majetků farností, omezení poutí)¹⁸ – vklad řádů a společenství byl jednoznačně prospěšný. Jen díky této pevně vkořeněné tradici nedošlo ve venkovském prostředí k takové míře sekularizace, jak se tomu stalo ve městech.

¹⁶ ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006, s. 181

¹⁷ PALOUŠOVÁ, Z. *Kamenná boží muka jižních Čech a přilehlé Moravy*. NPÚ České Budějovice: 2009, s. 70. „Uzavřeli jsme další okruh, malou oblast, která je do jisté míry specifická, jak jsme uvedli, vznikala a „žila“ v atmosféře duchovního působení zlatokorunského kláštera, potažmo fary poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie a poutních procesí v Kájově, přičemž se poněkud vymykala z vlivu rožmberského domu.“

¹⁸ Byl to zákaz konání poutí, vydaný císařem Josefem II. 21. dubna roku 1784 a zostřený 1. srpna 1785, podle něhož byly zakázány všechny průvody mimo farnosti a ve farnosti dovoleny jen průvody svátostné a na prosebné dny. Ostatní průvody byly pod pohrůžkou stíhání všech účastníků zakázány.

4 Římskokatolická církev v 19. století

Pro úvod této kapitoly je použita citace, jež patrně vystihuje situaci katolické církve v Evropě na přelomu 18. a 19. století: „*Jako vodopád šly vlny francouzské revoluce a následujících sekularizací přes zdánlivě shnilou stavbu katolické církve. Odplavily, co spojovalo církve se státem a společností absolutistického věku. Zmizela německá knížecí biskupství a francouzští dvorní biskupové, tisícileté kláštery jako Reichenau a Cluny. Již před nimi padl za oběť jezuitský řád osvícenskému absolutismu bourbonských dvorů. Když příval po Napoleonově pádu opadl, zůstaly nosné zdi budovy překvapivě zachovány. Po století nevážnosti ba pohrdání racionalisty si církev získala zase úctu. Bezbranný papež Pius VII. vystoupil proti všemocnému diktátorovi.*“¹⁹

Toleranční patent, vydaný Josefem II., dovolil kromě římskokatolického vyznání existenci nových či jiných církevních denominací²⁰, vyjmenováno bylo pravoslavné, evangelické a kalvinistické vyznání, určitým způsobem bylo upraveno postavení judaismu. Revoluční rok 1848 znamenal pro protestantské konfese zrovnoprávnění úplné.²¹ Tato situace se pro římskokatolickou církev stala poněkud ambivalentní, její autorita byla v podstatě státem rozkolísána, přestože byla uplatňována tzv. politika trůnu a oltáře²². Papežským konkordátem v roce 1855 bylo v podstatě potvrzeno potlačení, resp. oslabení pozice římskokatolické církve a opět znamenalo dělbu moci a kompetencí mezi církev a stát. Účinek konkordátu vytrval do roku 1870 a v celém období žila církev opět pod státním dohledem²³. Důvod a počátek náboženského úpadku byl badateli shledáván v následcích tohoto výnosu, obdobný názor lze nalézt rovněž i v kolektivním díle „Die Habsburgermonarchie 1848-1918“²⁴.

¹⁹JEDIN, H. Malé dějiny koncilů. Praha, 1990. *Malé dějiny koncilů - 1. vatikánský koncil (1869-1870)*. Dostupné na <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293>, [citováno 6. 3. 2012].

²⁰ NEŠPOR, Z., R. a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 17.

²¹ Postavení do té doby jen tolerovaných vyznání upravovalo posléze tzv. Protestantské provizorium z roku 1849. Způsob soužití stanovil až Protestatnský patent z roku 1861. Tamtéž, s. 494-502.

²² NEŠPOR, Z., R. a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 10.

²³ NEŠPOR, Z., R. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 482.

²⁴ WANDRUSZKA, A. – URBANITSCH, P. (Hrsg.). *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band III.: Die Völker des Reiches*. 1. Teilband. Wien 1980, s. 497-498.

Tato neradostná situace vyústila ke svolání I. vatikánského koncilu v roce 1869, po více než třech stech letech od Tridentského koncilu (1545-1563). Vatikánský koncil byl násilně přerušen v roce 1871 v souvislostech s boji o sjednocení Itálie a obsazením Říma královskými jednotkami v roce 1870. Následkem této vyhrocené situace byly projednány pouze některé předsevzaté problémy a uveřejněny v konstitucích *Dei Filius*²⁵ (Boží Syn) a *Pastor aeternus*²⁶ (Pastýř věčný). Nevyřešené otázky v nitru církve vedly k formování Hnutí katolického duchovenstva, které volalo po zásadních změnách, odpovídajících proměnám společnosti v 19. století. Hnutí však patrně nemělo dostatečnou podporu právě v římskokatolické církvi v Čechách a nakonec bylo odmítnuto. Jak lze vyrozumět z prostudované literatury, tato situace mohla vést k závěrům o zárodcích nechvalného českého ateismu, jenž nejspíš vyrůstal z mocenského prosazování privilegií pro římskokatolickou církev tehdejší nenáviděnou vládou. V období národně emancipačního procesu byla církev vnímána jako spojenec státního – habsburského aparátu a tudíž jako nepřátelský fenomén, obyvatelstvo v podstatě vztáhlo odpor vůči útlaku Bachovského absolutismu i na římskokatolickou církev.

²⁵ JEDIN, H. Malé dějiny koncilů. Praha, 1990. *Malé dějiny koncilů – 1. vatikánský koncil (1869-1870)*. Dostupné na <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293>, [citováno 6. 3. 2012].

²⁶ Tamtéž, [citováno 6. 3. 2012].

5 Katolická zbožnost 19. století

Nepříliš radostné události v životě římskokatolické církve v 19. století se dotkly svými důsledky spíše městského obyvatelstva, jež tehdy představovalo menšinové počty. Nahlédnuto z opačné strany, měšťané, žijící pod dohledem vzdělané šlechty a duchovenstva, obklopeni kulturou, dostávali mnoho šancí hledat a najít svou pravou cestu a pravého Boha. A paradoxně – pozitivním faktorem na venkově se staly: nízká informovanost, minimální vzdělanost a kulturní odloučení. Prostý zemědělec nebyl sto úplně pochopit křesťanskou věrouku a patrně si ji podvědomě přetvářel pro své vlastní možnosti porozumění, čerpaje ze zažité tradice. Jeho obtížný, značně tvrdý život jej nutně vedl k potřebě víry a jejímu zachování a nabízí se zde domněnka, že velmi záleželo především na duchovním pastýři, aby se náboženství na venkově stabilizovalo.²⁷

Život a práce na venkově byly silně determinovány přízní či nepřízní počasí. Nelze se podívat, že tyto okolnosti vedly k oprávněným pocitům odkázanosti na Boží milost. Toto by mohl být jeden z pramenů zvláštní podoby lidové zbožnosti, v jejichž souvislosti se zachovaly řady zvyklostí spojených se svátky v liturgickém roku, včetně jednotlivých dní, zasvěcených ochráncům – patronům nad hospodářstvím, zdravím, úrodou atp.²⁸

Jaká byla úloha náboženství v životě venkovského člověka?²⁹ V úrovni vnímané povinnosti se zbožnost každopádně projevovala návštěvou kostela, přičemž účast na nedělních bohoslužbách byla závazná alespoň pro jednoho člena domácnosti.³⁰ Není obtížné si přestavit, že venkovan v den sváteční mohl na několik hodin „narovnat záda“ a odpočinout si, nejen fyzicky, samozřejmě občerstvoval svoji duši, ne pouze bezděčným vnímáním nádhery příbytku Božího, především však svěřením své duše zcela do Boží náruče.

²⁷ŽALUD, A. *Česká vesnice: život našich předků. Poměry hospodářské a sociální, jejich slavnosti a obyčeje, byt (stavby a zařízení), umění lidové*. Praha, 1919, s. 5-6.

²⁸MOUDRÝ, M. *K charakteristice selského náboženství II*. *Věstník československé akademie zemědělské*, 18, 1924, s. 152-153.

²⁹OLIVA, J. *Nábožnost našich venkovanů*. ČL 14, 1905, s. 355-356.

³⁰MOUDRÝ, M. *K charakteristice selského náboženství II*. *Věstník československé akademie zemědělské*. č. 18, 1924, s. 150.

Svěcení nedělí a svátků jakožto dnů pracovního klidu ovšem nebylo, spíše nemohlo být na venkově plně dodržováno zejména v období důležitých zemědělských prací (což však nezůstalo bez stížností ze strany církevních hodnostářů). I přes tyto pracovní povinnosti se pokud možno část rodiny bezesporu účastnila poutí. Barokní poutní tradice i navzdory předpisům o jejich omezení z období josefínských výnosů plynule překonaly přelom století a byly nejen důkazem možnosti svobodného pohybu (i do zahraničí) pro nejnižší sociální vrstvy, ale především zřetelným vnějším projevem zbožnosti.³¹

Odhalení mysteria duševního života – pramenů víry a zbožnosti venkovského člověka a zároveň skutečného poznání tehdejšího postoje k výše uvedeným problémům, v nichž se naše země nacházela a v nichž venkovské obyvatelstvo žilo – se přes uvedená konstatování ustálilo spíše v úrovni úvah a hypotéz, jak bylo zmíněno v úvodu práce.

5.1 Barokní zbožnost jako východisko pro 19. století

Přes zpochybnující názory předních vědců v oblasti religionistického bádání, jež vykrytalizovaly do tvrzení o vítězství formy nad obsahem v projevech religiozity 18. století³², se lze domnívat, že nebýt hluboce vkořeněné víry, by bylo nesení vlastního kříže, v podobě obtížného způsobu života na venkově v 18. i v 19. století z našeho hlediska téměř nevydržitelné. Závisle na této domněnce je možné poté nahlédnout barokní nádheru a okázalost například jako odměnu věřícímu za pokoru a věrnost. Při vědomí dosaženého absolutního mistrovství v architektuře, výtvarném umění a hudbě se silně vkrádá burcující a zároveň uklidňující myšlenka, že velkolepé 18. století (a nejen osmnácté) bylo obdobím jakéhosi intenzivnějšího působení Ducha svatého, resp. schopnosti vnímání této síly Boží milosti. I když lze namítnout, že mohlo docházet k procesu restaurace ducha a těla po přestálých útrapách století předešlého (avšak tehdejší krátkost života jedné generace vlastně tuto domněnku popírá – postižená generace přeživší třicetiletou válku se nemohla dožít 18. století), akvizice ve všech uměleckých formách byla natolik nezměrná, že vysvětlení jaksí nelze nalézt

³¹ WANDRUSZKA, A. – URBANITSCH, P. (Hrsg.). *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV.: Die Konfessionen*. Wien 1985, s. 134.

³² HORSKÝ, J. – NEŠPOR, Z., R. Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století. *ČČH 103*, č. 1, 2005, s. 60.

v možnostech či nabídkách „z tohoto světa“. Navíc, z pohledu jednoduše světského, došlo tehdy k obrovskému posílení trhu práce a zpětně je možné opět uvažovat o daru Božím. Při hodnocení významu barokního období jde především o zvolený postoj. Pokud je nazřena barokní okázalost z úhlu „nezdravého hromadění majetku“, pak nezbyvá, než jej záměrně rozmělnit (či získat do majetku svého), skrze nastolení nové filosofie a z ní posléze plynoucích závěrů ve formě výnosů a předpisů. Avšak jakékoli quasi důvody a tvrzení o nepotřebných klášterech, o limitujících počtech kostelů, o stanovení shodného data pro slavnosti posvícení, o zákazu poutí se zdají být z pohledu nejen dnešního velmi plytké. Je mnohem prospěšnější vycházet z hypotetické úvahy, že většina katolíků barokní doby katolickou víru, svátky a všechno, co souviselo, žila velmi poctivě.

Vláda Františka I.³³ naštěstí od přísných ustanovení z konce 18. století, jež se v životě a praxi projevila jako nepřilíš úspěšná, upustila a do určité míry obnovila „*pietas austriaca*“.³⁴ Ovšem, jak již bylo uvedeno v kapitole páté, římskokatolická církev se opět později stala nástrojem zneužívání pro vládní strategii.

³³ UHLÍŘ, D. František II. (I.). In RYANTOVÁ, Marie; VOREL, Petr. *Čeští králové*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008, s. 509-517.

František I. vládl v letech 1804-1835 jako císař rakouský a jako František II. v letech 1792-1806 se stal posledním císařem Svaté říše římské národa německého.

³⁴ NEŠPOR, Z., R. a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 59. Podstatou *pietas austriaca* byla úcta k eucharistii, důvěra v Kristův kříž, mariánská zbožnost a úcta ke světcům. NEŠPOR, Z., R. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 46.

Srov. „Die Pietas Austriaca umfaßt in ihrem Kernstück die Verehrung der Eucharistie, die Kreuzesverehrung (Verehrung der Dreifaltigkeit), die Heiligenverehrung und die Marienverehrung.“ In CORETH, A. *Österreichische Frömmigkeit im Barock*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1982, s. 6.

6 Lidová zbožnost

„Po Tobě žízni duše má, Bože, můj Bože!“ Žalm, jenž přesně vystihuje pocity, jež nejspíš prožívá a prožíval každý pravověrný katolík.³⁵ Tato touha po Bohu provází zbožného člověka neustále, na každém kroku. Je prožívána niterně, ale ještě více je procítěna v pospolitosti a za pomoci vnějších projevů, propojení s Bohem takto pomáhá unést kříž každodennosti.

Pro vysvětlení velmi širokého pojmu *lidová zbožnost* je nezbytné popsat nanejvýš zřetelné souvislosti s mariánským kultem a vznikem mariánských poutí, které se velmi úzce vztahovaly k objektům božích muk, jak bude dále vysvětleno. Povolaná slova o fenoménu mariánské úcty byla nalezena v jednom z katolických periodik:

„Úcta a láska k Marii není proto jakýmkoliv prostředkem na cestě k Bohu, jehož člověk může použít nebo může také nepoužít. Maria je prostředkem nutným, takže bez ní dojíti nelze. Byl to jistě krutý omyl protestantismu, když se zbavil úcty mariánské. V té chvíli, kdy zamítl Marii, počal pozvolna zamítat i Krista-Boha, a z celého křesťanství mu zbylo trochu strohé mravouky, založené na principech zcela laických. Nelze beztrestně odmítat úctu té, kterou zahrnul úctou a láskou sám Bůh. – Je to však také krutý omyl katolíků, když se buď bojí dát Marii, co jí náleží, aby snad neukřivdili Kristu, nebo z nedostatku hlubšího pochopení pravého postavení Panny Marie v díle spásy člověka vytvářejí ze svého poměru k ní jakýsi stav nezdravé náboženské citovosti, zavánějící mnohdy pověrou.³⁶ Jedni i druzí musejí pochopit především velikost svaté Panny a její úlohu v díle našeho nadpřirozeného posvěcení, aby k ní zaujali náležitý poměr, který by byl vedoucím motivem na cestě jejich osobní svatosti. Výhodiskem našeho poměru k Marii jest víra v její úzký vztah k vykoupení a spáse člověka. Celá křesťanská tradice nazývá svatou Pannu prostřednicí mezi Bohem a člověkem.

³⁵ Žalm 61 Korejsova kancionálu pro 22. neděli v liturgickém mezidobí

³⁶ „Církev katolická trpí v tomto ohledu velmi mnoho; neznamená to však, že vždy souhlasí s takovouto nezdravou sentimentální zbožností, která je velmi daleka pravého poměru k Panně Marii. Netřeba zde uvádět konkrétní případy; jsou dosti časté a dosti známé. Víme velmi dobře, že lidová zbožnost nevědomých jednotlivců i z řad katolíků nebývá mnohdy daleka skutečné pověry. I nejkrásnější dílo dovede člověk pokazit a zbavit jeho pravé krásy a velikosti.“ In DACÍK, R. Vliv Panny Marie na duchovní život I. *Na hlubině*. Ročník XVIII. číslo 7 (září 1943)
Dostupné na http://www.vendee.cz/texty/vliv_marie.html [citováno 5. 2. 2012]

Přední církevní historik Rudolf Zuber pojmem *lidová zbožnost* pojmenoval celou summu soukromých i veřejných úkonů, jejichž středem je Bůh a které samozřejmě vycházejí z římskokatolické víry.³⁷ Nelze však zamlčet, že v projevech lidové zbožnosti jsou mnohdy uloženy zbytky, resp. rezidua ještě z dob předkřesťanských a rovněž i protestantské církve zachovávají přirozeně projevy lidové zbožnosti, vznikající souběžně s oficiální liturgií.

V mariánském kultu bylo nesmírně důležité zdůraznění Mariina mateřství, obdařeného božskou Milostí. Panna Maria je uctívána především jako Bohorodička, současně je Matkou celé církve, je přímluvkyní a důvěrníci, k níž se každý může obrátit s prosbou o pomoc.

Jak již bylo uvedeno, život venkovana byl značně závislý na přízni či nepřízni počasí. Mezi lidmi panoval strach o úrodu, neboť dobrá sklizeň byla otázkou jejich přežití. A nejen nepřízeň počasí ohrožovala venkovský lid, v 19. století stále hrozily lokální války i války dobovačné, a v každém případě kterékoli znamenaly nejen povolání do zbraně, ale pro ostatní obyvatelstvo hrozbu průtahů armád jejich obcí a okolím. Morové rány sice v tomto století utichly, ale závažné nemoci hrozily neustále, matky se děsily o životy svých dětí, „*K Tobě se utíkáme, ó Panno Maria, Matko Boží*“. Je nasnadě, že v tomto duchu se nesla prosebná procesí a volání k Pomocnici, Panně Marii, zahrnuté úctou a láskou samotného Boha. Ona byla Matkou všem, a byla lidem především vnímána jako Divotvůrkyně, jež ochrání, zmírní bolest, vyléčí nemoce, ukonejší strach. Lidé nesporně prožívali touhu dotknout se nějakého dalšího posvátného předmětu, nejen kříže, jenž byl nezbytnou výbavou každé domácnosti. Procesí putovala k milostným obrazům a sochám uchovávaných v poutních kostelech, věřící byli velmi důkladně na základě lidové tradice obeznámeni se zázraky, k nim se vztahujícími.

Zde lze spatřovat onu potřebu kontaktu, ověřit si svou vlastní náboženskou zkušenost. Na poutích krajinou byla spatřena různá hmotná propojení s Ježíšem Kristem, pocházející již ze středověku, byla to právě boží muka, symbolizující Utrpení Ježíšovo, zde venkovský člověk mohl nalézt i připomenutí, jaký kříž přinesl Kristus. Právě místa s božími mukami byla těmi zastávkami, těmi oázami klidu, místem pro znovunabytí sil prostřednictvím odpočinku nejen fyzického.

³⁷ NOVOTNÝ, M. Pod praporem Královny nebes. *Pietas Mariana a mariánské družiny v českých zemích v 16.-20. století*, s. 10. Dostupné na http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/35264/1/NovotnyM_Pod%20praporem_Bratrstva_2004.pdf [citováno 5. 2. 2012]

6.1 Lze uvažovat i o spiritualitě mládeže v tomto období?

Jakým způsobem charakterizovat pojem mládeže v 19. století? Je nutné předeslat, že období dospívání znamenalo v tomto století v podstatě prchavý okamžik. Potomek byl ve venkovském prostředí vnímán nejprve jako přítěž, nikoli radost (i když pro matku bezpochyb radostí byl) a ve chvíli, kdy mohl začít pracovat, byl přijat na milost. Jeho období dospívání bylo zatíženo prací a přípravou na starost o živobytí budoucí rodiny. Vzdělání bylo pro mladého venkovana rovněž nadbytečností, neboť jej odvádělo od práce. I když byla zbožnost a další projevy religiozity ve sledovaném prostředí v podstatě normou a samozřejmostí, nebyly na věřící dle věku a pohlaví kladeny shodné nároky.³⁸

Muž, jako představitel domácnosti, požíval jisté dávky benevolence v projevech zbožnosti. Byl jakousi chráněnou osobou, jejíž úloha především spočívala ve starostech o hospodářství, rovněž byl nucen jednat např. s vrchností, zjednodušeně řečeno byl určen k zastupování rodiny na veřejnosti.³⁹

Problematika, resp. rozměr ženské zbožnosti byl jasně stanovený. Domácnost měla reprezentovat zbožná žena, starající se o zbožnost všech, kteří byli do domácnosti počítáni. Jejím úkolem bylo působit nejen na muže, aby mohl dojít spásy, současně byla učitelkou svým dětem.⁴⁰ Děti byly velmi brzy byly schopny základních projevů zbožnosti – pokřizování se včetně zvládnutí modliteb Otče náš a Zdrávas Maria.⁴¹ Lze konstatovat, že odpovědnost za zbožnost dětí byla vložena na bedra ženy a ona byla první učitelkou a průvodkyní po spirituálních cestách.⁴²

Takto vedeny od vskutku nejmenšího věku vstupovaly děti do období dospívání, v němž se následkem pracovního zatížení vzdalovaly matce, ale zároveň se naprosto bez výhrad účastnily náboženských slavností. Jisté je, že se jim pod vedením dobrých pastýřů, kterými by měli být místní faráři a další duchovní v místě cíle poutí, dostalo

³⁸ ŠIMŮNKOVÁ, A. Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v 19. století. *ČČH 95*, č. 1, 1997, s. 100.

³⁹ LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 16.

⁴⁰ LENDEROVÁ, M. Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století. In HOJDA, Z. (ed). *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v 19. století*. Praha: KLP, 2003, s. 72.

⁴¹ BARTOŠ, F. *Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární*. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1883, s. 46.

⁴² HORSKÁ, P. Poměr církvi k manželství a rodině v Čechách 19. století. In HOJDA, Z. (ed). *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v 19. století*. Praha: KLP, 2003, s. 88.

příležitosti prohloubit jejich zbožnost a spiritualitu. Určitě se při slavnostech mladí lidé sdružovali, vždyť to byly jedinečné příležitosti, jak se seznámit. Stejně tak jako skuteční dospělí poutníci byli na několik hodin osvobozeni od těžké dřiny, mohli se věnovat sobě a zároveň se oddat Bohu, byli bezděčně rozvíjeni ve své duchovnosti. Ve vztahu k tomuto závěru je skutečně ještě více k podivení striktní zákaz poutí, jenž byl vydán na konci 18. století. Vždyt zbožný katolík byl většinou odpovědným hospodářem, dobrým poddaným, byl si vědom skutečnosti, že život sestává z povinností a z poslušnosti.

6.2. Barokní pouti

Z početné skupiny křesťanských vyznání je tradice putování a poutních míst nejvíce zastoupena v římskokatolické církvi. V žádném jiném náboženství se nelze setkat s tolika rozličnými důvody, pod jejichž vlivem lidé v různých dobách, prostředích a podobách podstupovali více či méně namáhavá putování.

Barokní procesí či pouti začínaly obvykle během jarních měsíců, a sice tzv. prosebnými dny. Starší řada farářských relací podává hlášení ve více než čtyřiceti záznamech, mladší dokonce v téměř šedesáti případech. Prosebné dny znamenají tzv. dny křížové a den svátku sv. Marka, připadajícího na 25. duben. Křížové dny byly slaveny od pondělí do středy, v týdnu před slavností Nanebevstoupení Páně.⁴³ Ve této době lze se setkat s prosebnými průvody, při nichž minimálně jednou během čtyř dnů vycházeli lidé společně se svým duchovním z kostela a každý den směřovali na jinou světovou stranu, aby na všech stranách prosili za budoucí úrodu a současně byli přítomni jejímu požehnání.⁴⁴

V souvislostech s těmito průvody vznikaly postupně kapličky, další boží muka či jiná drobná sakrální architektura, již byla během baroka česká krajina doslova prostoupena. Jistěže z předchozího období byla a ještě jsou zachována kamenná boží muka, která přirozeně symbolizovala další liturgický prostor.

Jak již bylo zmiňováno, z prostudovaných pramenů je možné vytvořit si pouze velmi rámcovou představu o podobě těchto procesí. Je však zachován důležitý obrazový dokument, a sice náležející posvátnému místu poutního areálu v Kájově, datován 1660,

⁴³ MERELL, J. *Malý bohovědný slovník*. Praha: 1963, s. 274.

⁴⁴ KUPKA, J. *O církevním roce*. Praha: 1907, s. 359-360.

na němž je formou kolorovaného mědirytu zachyceno poutní procesí, přicházející k poutnímu kostelu Nanebevzetí Panny Marie patrně tzv. Růžencovou cestou z Plešivce v Českém Krumlově.⁴⁵ Jisté je, že se procesí co do počtu osob a jejich slovnosti vždy odlišovala, měla však do určité míry ustálenou posloupnost.

Dalšími příležitostmi k prožití poutí a procesí byly Velikonoce, poté slavnosti Božího Těla (Slavnost Těla a Krve Páně) a Nanebevstoupení Páně, jenž byl předznamenáním dalšího nejvýznamnějšího církevního svátku a sice slavnosti Seslání Ducha svatého (Boží hod svatodušní), která ukončuje velikonoční období.

V letních měsících se uskutečnila více než polovina všech poutí z celého roku, pochopitelně tomu přálo příznivé počasí, jež přirozeně přálo i pracem na polích a lukách. Z tohoto důvodu se poutí zúčastňovala jen část obyvatelstva, jak již bylo uvedeno.

Letními svátky jsou slavnost Nejsvětější Trojice, poté dny zasvěcené významným a v kraji oblíbeným světcům, a dvě nejdůležitější mariánské slavnosti – 2. 7. – Navštívení Panny Marie a Nanebevzetí Panny Marie – 15. 8.

Již během 17. století se ustálila typologie poutního místa, pokud bylo budováno v tomto období, a sice v podobě kostela obklopeného ambitem buďto do půdorysu trojúhelníku (pak samozřejmě náležel Nejsvětější Trojici – poutní areál Nejsvětější Trojice v obci Sv. Trojice, okr. České Budějovice) či na půdorysu čtverce nebo obdélníku. Poutní areály vznikaly za podpory nejbližších řeholních společenství a církevních řádů (např. Římov, okr. České Budějovice za podpory krumlovské koleje Tovaryšstva Ježíšova). Mnohá vznikala sama na místě zázraku a rozšířila se vlivem lidové tradice (Kájov, okr. Český Krumlov, nejdříve postavena kaplička u zázračné studánky, doplněná později sochou Panny Marie. Místo bylo postupně rozšířeno zásluhou zlatokorunských cisterciáků o kapli Smrti Panny Marie a kostel Nanebevzetí Panny Marie s další milostnou sochou). Zde lze nacházet určité reminiscence k božím mukám a sice k jejich umístění v krajině – poutní kostely a stejně tak boží muka jsou sourodou součástí přírody, jsou jakoby vrstlé do krajiny.

⁴⁵ RAFFELBERSBERGER, E. F. Der Wallfahrtsort Maria Gojau. *Waldheimat* 9, 1932, N. 7, s. 108. Státní okresní archiv Český Krumlov, fond Farní úřad Kájov, F-4, kniha č. 1, Liber primus. Příloha VI.

Pouti i procesí měla většinou pevný řád nejen v uspořádání průvodu, rovněž byly předepsány modlitby a písně, které zazněly na předem určených sekvencích pouti. Poutníci kráčeli k jednotlivým nejrůzněji ztvárněným zastavením, v barokní době již většinou sochařsky či kamenicky zpracovaným.⁴⁶ Na dohled k poutnímu místu se průvod zastavil většinou u tzv. boží poklony neboli božích muk.

Již v období barokním svou velmi důležitou úlohu znamenala devocionální grafika, většina poutníků si přinášela z pouti „svaté obrázky“, tištěné na ručním papíru, hedvábí, pergamenu. Majetnější poutníci si mohli zakoupit kopie milostných soch či obrazů z materiálu tehdy dostupného. Přirozeně tyto devocionálie byly dotýkány s posvátným originálem.

6.3 Pouti v 19. století

Zatímco se císařovna Marie Terezie horlivě účastnila náboženských poutí a mnohá poutní místa obdarovala, její syn, císař Josef II. učinil téměř naprostou přítrž těmto slavnostem a nejen jim. Sláva a okázalost barokních poutí končí s nástupem jeho vlády. O zástupných důvodech jeho některých výnosů již bylo hovořeno v podkapitole věnované barokní zbožnosti.

Bohudíky, obliba poutí nemohla zaniknout, tento fenomén byl natolik svázan s životy praktikujících katolíků, takže obliba poutí k posvátným místům opět vzrostla, a to již v prvních desetiletích 19. století. Až v roce 1840 byly poutě oficiálně císařstvím opět povoleny.⁴⁷

Přesto katolická církev zaznamenala určitý útlum, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách. Byly usilovně hledány nové způsoby k posílení zbožnosti lidu. Počaly se konat pobožnosti křížové cesty, byla vystavěna nová zastavení v extravilánu při cestách vedoucích k poutním kaplím a kostelům. Mariánská zbožnost se opět rozhořela a s radostí byly slaveny mariánské májové pobožnosti, velké úcty se dočkalo Srdce Panny Marie (Neposkvrněné Srdce P. Marie) a Srdce Páně (Nejsvětější Srdce Ježíšovo) a

⁴⁶ ROYT, J. Barokní pout' a poutní místa. *Časopis Kavárna A.F.F.A.*, č. 3, r. 1992, s. 44.

⁴⁷ HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L. Proměna mariánských poutí v jižních Čechách ve 20. století. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. *Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti vysvěcení chrámu*. Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, 2005, str. 65-66.

prohlubovala se potřeba modlitby svatého růžence. Pro posílení víry v odlehlých končinách byly konány lidové misie.

Barokní tradice lidové zbožnosti se přece jen probudila a druhá polovina 19. století získala označení jako období poutí a století mariánské. Mariánský kult byl posílen v roce 1854 vyhlášením článků o Neposkvrněném Početí Panny Marie. Jeho opětovný rozmach podpořil již na počátku století papež Pius VII., když v roce 1815 obdařil odpustky tradiční májové mariánské pobožnosti, které si už v polovině 18. století znovu získaly značnou oblibu mezi prostými věřícími. Byla oživena činnost mariánských laických bratrstev, dokonce byla zakládána nová.

Divotvůrkyně opět přispěchala na pomoc, a byla zaznamenána a uznána nová mariánská zjevení – plačící Panna Maria v La Salette u Grenoble (1846), v Lurdech (1858), v Pontmainu (1871, ve Filipově (1866). Byla obnovena mnohá tradiční poutní místa a současně byl trh 2. poloviny 19. století zaplaven značným množstvím nejrůznějších devočních soch, obrazů a jiných devocionálií té nejrůznější úrovně.⁴⁸

⁴⁸ HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L.: Proměna mariánských poutí v jižních Čechách ve 20. století. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. *Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti vysvěcení chrámu*. Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, 2005, str. 66.

7 Boží muka – součást lidové zbožnosti

Boží muka – zde je namístě vysvětlit tento ustálený název. Význam je v podstatě nasnadě, jen je nutno vycházet ze samotného sousloví. Jistěže jde o připomínku utrpení Ježíše Krista, připoutaného ke sloupu, mučeného bičováním. Od tohoto sloupu vlastně počala jeho cesta na Golgotu. Téma Ježíšova bičování, jež bylo již od středověku součástí pašijových výjevů, v sobě nese bolest fyzickou i duševní, vyjadřuje ale i statečnost a nezlomnost Syna člověka a symbolizuje jeho víru, naději a lásku. Zároveň symbolizuje rozcestí, ze kterého již není cesty zpět, odsouzený Ježíš s vírou kráčí po cestě, na jejímž konci je smrt po předchozím nezměrném utrpení. Je zde zároveň nový začátek v podobě Zmrtvýchvstání a Vykoupení.

To jsou poselství, která jsou srozumitelně vložena v symbolice božích muk, projevují se jak v jejich architektuře, tak i v jejich umístění a poslání.

7.1 Proč lidé boží muka stavěli?

Dokládají to historické literární texty vycházející z dalších ideových předpokladů a argumentující původem božích muk v dobách raně křesťanských. V pojednání *Sprava křesťanska s kratkym vykladem podstatnějších věcí, ktore každemu křesťanu věděti hodně a naležitě přisluši*, na přelomu 17. a 18. století velmi oblíbené lidové četbě⁴⁹, Albert Chanovský uvádí, že boží muka v našem prostředí vznikala od dob knížete Boleslava II., a to z popudu biskupa sv. Vojtěcha, přičemž se stavěla nejen podél cest, ale i městských bran, „aby města křesťanská byla od pohanských rozeznána, jako i aby tudy přetrženy byly všelijaké čáry, kouzla, ano i modlářství, které pohané d'áblům zvláště na rozcestí činili. Jako i proto, aby pocestní lidé, tehdaž ještě málo vyučení a nedávno na křesťanskou víru obráčení, patřice na všelijaké obrazy v mukách božích vymalovaný, ptali se jiných, co to znamená. A tudy aby se víře křesťanské dokonaleji učili. Ti pak, kteříž již dostatečně vyučení jsou, aby tím častěji přehořké umučení Krista

⁴⁹ o čemž svědčí též nejméně pět českojazyčných vydání

*Pána sobě připomínali a za ně děkovali, je Bohu Otci za své hříchy obětovali. A aby se upamatovali, jak jest Kristus Pán za nás na tomto světě těžkou cestou šel, a mnoho vystátí ráčil, až došel šťastného konce života věčného, že i tak my v tomto putování zdejšího života bídného nemáme očekávati samých rozkoší, ale s Kristem Pánem nésti kříž, až se dostaneme do věčného odpočinutí. Pocestní také skrze pohledění na Boží muka, jestli pro unavení jsou v žízni, tedy upamatujíce se na žízeň Krista Pána, snáze ji strpí a Kristu Pánu obětují, jako i kteří těžká břemena nesou, vzpomenu, jak těžký kříž Kristus pro nás nesl, a jemu za naše vykoupení poděkují.*⁵⁰

Tato slova jsou snad nejzjevnějším dokladem lidové zbožnosti, propojené s božími mukami. Lze k tomuto připojit, že boží muka byla stavěna nejen u městských bran a hradeb, ale všude, kde hrozilo nebezpečí, nebo se odehrál střet se zlem. Boží muka měla tlumočit výraz hlubokého vděku za záchranu, za šťastné vyvážnutí z nebezpečí, často představovala poděkování za přežití a skončení morové epidemie, války, anebo naopak měla zrušit zlé síly v místě tragické události, odejmout konkrétnímu místu negativní působení. I pokuta za spáchaný neblahý čin se mohla splatit postavením kamenných božích muk, obdobným způsobem si zasloužilo Pánu Bohu poděkovat i za smírné řešení vleklého sporu. Boží muka plnila funkci ukazatele, připomínky a ujištění o správnosti směru cesty, a to jak ve fyzickém, tak zejména v duchovním smyslu slova.⁵¹

⁵⁰ Tobolkův *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století* uvádí vydání z let 1676, 1678, 1697, 1710 a 1733 pod čísly K 03292-K 03296. Citace v textu dle: ZÍBRT, Č. O božích Mukach. *Český lid* 31, 1931, s. 300-301.

⁵¹ Srovnávací materiál a další interpretační modely přinášejí: LOUCKÁ, P. *Boží muka – orientační bod v krajině*, Vesmír 75, 1996, s. 707; BUSINSKÝ, V. *Co jsou boží muka*. In BORSÍK, J. (ed.), *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984-1998*, Aš 1999, s. 24-26; STEINOVÁ, N. *Boží muka v krajině*. In tamtéž, s. 27-29; táž, *Smírčí kříže a boží muka jako motiv ve výtvarném umění*. In tamtéž, s. 21-22; BUKAČOVÁ, I. *Boží muka. Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 12, 2002, s. 5; PAVLÍKOVÁ, L. – ŠEBEK, M. *Boží muka, jejich historie a funkce*. In *Mandava. Vlastivědné čtení z Varnsdorfu a Šluknovského výběžku. Ročenka kruhu přátel muzea Varnsdorf, Varnsdorf 2003-2004*, s. 28-33; KAREL, T.: „... abyste netoliko polámané a zbořené zopravovali, ale i nový boží muka, před i za každou vsí... zdělati a postaviti dali“. In Vít, J. (ed.). *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr z prací členů společnosti*, Aš 2004, s. 23-36.

7.2 Zřetelné stopy lidové zbožnosti

Jak tomu bylo s božími mukami a lidovou zbožností v 19. století? Bylo již zmíněno, že ve druhé polovině století byla opravena a obnovena tradiční poutní místa, byla i vystavěna či zřízena nová. V této části budou představena posvátná místa, z nichž některá jsou témně neznámá, a naopak – další velmi proslulá. Vzhledem k dobré místní znalosti je možné doplnit některé informace pro charakteristiku vývoje místa. Tato místa, i když jsou dnes mnohá ve velmi neutěšeném stavu, jsou skutečným hmatatelným dokladem lidové zbožnosti, byla vystavěna z lidových sbírek, u nich je možné si představit veškerá dění, promítnout v mysl bezpočet poutníků, jež přinesli své prosby a díky i za nás, abychom mohli žít své životy v pravdě Kristově. I přes svůj neutěšený stav jsou svědectvím Božím a zárukou, že lidé k nalezení pravdy dojdou.

7.3 Rožmitál na Šumavě – poutní kaple Panny Marie Pomocné

Poblíž města Kaplice leží ukryté téměř mimo civilizaci kdysi malebné městečko, které se mohlo podobat mnohým městečkům v Horním Rakousku. Rožmitál na Šumavě (v německých pramenech Rosenthal) s farním kostelem sv. Šimona a Judy již dávno pozbyl svou krásu, z městečka se stalo poněkud nekoordinované místo pro bydlení nemnoha obyvatel. Na hustě zalesněném kopci je před zraky všech skryta nucená zřícenina poutní kaple Panny Marie Pomocné, dříve nazývané též „Svatá studna“. Kdysi velmi strmou poutní cestu, ztrácející se v lese, připomínají torza několika málo kaplí křížové cesty zděných z kamene.⁵²

Barokní poutní místo s kaplí z let 1732-1733 má počátek v 17. století, v souvislostech s pramenem a skrze jeho vodu se zázračným uzdravením jednoho rožmitálského souseda, který prosil o pomoc Pannu Marii. Procesí sem začala postupně

⁵² ČERNÝ, J. *Poutní kostely a kaple v českobudějovické diecézi. seriál o živých, zaniklých a zapomenutých poutních místech*, in Setkání – Aktuality, periodikum českobudějovické diecéze. Vydává z pověření českobudějovického biskupství Sdružení Sv. Jana Neumanna v Č. Budějovicích, č. 8, 2001, s. 3.

chodit v letním období každou sobotu, o mariánských svátcích se zde konaly večerní pobožnosti. Byl zde uctíván obraz Panny Marie Pomocné, malované místním malířem Widmanem v roce 1755 dle předlohy L. Cranacha st. Je téměř k neuvěření, že kaple i okolní drobné objekty byly opraveny r. 1852 (a znovu pak k dvoustému jubileu postavení nové kaple r. 1933). Snad k oslavě opětného povolení poutí byla zřejmě pořízena nová, tesaná kamenná zastavení křížové cesty, s datací 1848, lemující již mnohem mírnější, avšak delší cestu překrásným lesem. Na každém zastavení, formovaném do tvaru stély s mělkým výklenkem, bývaly vloženy litinové reliéfy s výjevy zastavení Křížové cesty. Ke kapli putovali obyvatelé okolních obcí, nejen z Rožmitálu – z Hněvanova (Liebersdorf), Bujanova (Angern), Rychnova nad Malší, Vyššího Brodu, Rožmberka, Zahrádky (Haag), Čerína (Ziering) a dalších lokalit. Ke kostelu náležel i votivní obraz Panny Marie Pomocné, malované jako vznášející se nad vedutou městečka a zachraňující jej před požárem. Je zachován a vystaven v Oblastním muzeu v České Krumlově. Městečko i před osudným rokem 1945 leželo mimo obchodní cesty, ale do té doby představovalo malé centrum pro okolní osady, skryté v hustě zalesněné krajině. Na základě existence poutního místa si lze uvědomit, jak velká byla touha místních obyvatel po Bohu, po blízkém setkání s ním. Pašijové kapličky kolem kostela byly doslovným zhmotněním Božích muk.

7.4 Rožmberk nad Vltavou –

Studenec – poutní kaple sv. Anny a Bol. Panny Marie

Jak již bylo uvedeno v kapitole, věnující se vymezení zkoumaného prostoru, v tomtéž vikariátu a nedaleko od Rožmitálu přivede poutníka poněkud příkrá cesta, s působivými přírodními kamennými schody na okraji lesa k dalšímu poutnímu místu jménem Studenec, na dohled městečka Rožmberk nad Vltavou, od něhož jej odděluje starý dřevěný most přes Vltavu. Naproti levobřežné části mostu stojí první kamené tesané zastavení křížové cesty. Rožmberk nad Vltavou včetně poutního místa ve Studenci a kaple nad Rožmitálem na Šumavě reprezentovaly v 19. století část prostředí obývaného německy mluvícím obyvatelstvem s hluboce zakořeněnou nábožensností.⁵³

⁵³ ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006, s. 182-3

Poutní místo a později kapličky byly původně budovány ze společných sbírek, prvotně vzniklo právě na místě zázračného uzdravení dítěte. Blízkost klášterního areálu vyšebrodských cisterciáků a zámku, patřícího pobělohorské šlechtě rodu Buquoyů, byla zárukou donace a péče o toto místo.

Na opačné straně zmíněného mostu stojí dodnes kaplička, u níž se procesí, jdoucí z Rožmberka zastavovalo a znovu zformovalo. Poutní místo, zasvěcené sv. Anně a Bolestné Panně Marii bylo cílem především matek s trpícími dětmi, neboť zde dodnes vyvěrá pramen, jenž měl zázračné hojivé účinky. Místo bylo několikrát uzavřeno, znovu otevřeno, stále obnovováno, kapličky zastavení s datací 1777 překonaly všechna protivenství.⁵⁴ Snad je symbolická právě u božích muk ona nezdolnost kamene, jenž odolává nepřízni stejně jako nezlomná víra.

7.5 Zlatá Koruna – zřetelný dokument o spiritualitě

V okolí tohoto posvátného místa, rovněž v českokrumlovském vikariátu, jsou dodnes zachovány mnohé výklenkové kapličky a několik kamenných božích muk. Tato lokalita je zvolena do této práce především vzhledem k zachované farářské relaci z roku 1837, z níž je zjevné, že údržba a obnova božích muk v podobě kapliček nebyla v této době až zcela samozřejmostí, nejspíš v důsledku nevyjasněných poměrů v zemi. Relace je zároveň určitým dokladem úrovně gramotnosti na venkově, o které již bylo hovořeno v podkapitole věnované mládeži. Pro vypovídací bohatství byla relace doslovně přepsána a část je v následujících odstavcích uvedena.⁵⁵

Je přínosné si povšimnout např. konstatování o kříži, jenž byl: „...wystawěn k pobožnému modlení...“, nebo že: „...Tuto kaply nechal hnut zbožným umyslem vystaweti Wit Kysela neb Kořenský 1824...“, dále – „...Kříž tam byl postawen, protože se tam lidi z Přísečna často modliti chodiwaji.“, „...opravení potřebná, ale předc wzbuzugícý k dobrému...“, a „...v ní obraz na dřewě malowaný P. M. Kajowské, welmi sešlý, ale ne pohoršlivý nýbrž předc vzdělávagícý.“

⁵⁴ ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006, s. 181-2.

⁵⁵ SOkA Český Krumlov, FÚ Zlatá Koruna, F-22, k. č. 9: *Popsání všech kaplí, křížů, soch neb statuích ve farní osadě Zlato-Korunské* (1837, P. Bartoloměj Sládek).

Tato relace je vynikajícím a jedinečným dokladem o spiritualitě našich předků, o lidové zbožnosti ve vztahu k hmotným památkám – kapličkám, božím mukám, křížkům v 19. století.

„Popsání všech kaplí, křížů, soch neb statuích ve farní osadě

Zlato-Korunské“

Wes Přísečná

Číslo

1.

Kaple obecní, malá, zděná na bývalé starodávni (cestě) Budějovské, nynější polní cestě na obecním gruntu stojící v ní obraz P. Marye gest, tváří na poledne proti Batikowímu, hřbetem proti Filkowému gruntu obrácená. obec se zavazuje gi w dobrém stawu zachowati, původ gegi jest neznámý.

2.

Kaple malá na wsi wedle Kořenskýho w ní jest obraz P. M. Kajovské, na plechu malovaný. Tento obraz nechal geden z Weleb: Řádu Minorytu w Krumlově (malowati) od maliře gmeném Michory malowati, a měl stati 6 fr w.c. Tuto kaply nechal hnut zbožným umyslem wystaweti Wít Kysela neb Kořenský 1824 zedníkem Tommássem Hrozným nynějším konsselem w Přísečné, gest zděná, taškami přikrytá a přináleží geho synowi Linhartu Kyselowi neb Kořenskýmu sedláku též w Přísečné.

3.

Dřevěný kříž na Rudolích nazwaný, stogi na půdě obecné, zawazuje se obec geg w dobrém stawu zachowáwati pro sebe y pro gegich potomky a kdyby sessel zas nowy wystawěti. twáří stogi obrácen k vychodnopolední straně proti gruntu Filkowímu a Prokssowímu, na pěssině ze Zlaté Koruny do Krumlowa. Kříž tam byl postawen, protože se tam lidi z Přísečna často modliti chodiwaji. Tohoto kříže se dotekl 24ho července 1837 na den sv. Krystýny hrom, a urazyl z neg roh z polední strany, ale tuze mu neublížil.

4.

Kaple zděná na Kopečku nazwaná, obraz w ní P. M. Kajovské z gedné, a Sw. Frantisska Xaweryusa z druhé strany, k spatření gest. Ta kaple gest od prachděda Ondřege Breyska, nyněgssího hospodáře Frantisska před 100lety wystawená, nařídil swému synu a potomkům geho, aby tam obraz P. M. Kajovské a Sw. Frantisska byl, gest zděná a w dobrém stawu, mezy Benysskowým neb Ticháčkowým a Prokssowím poly ležící.

Wes Přísečná a gegi protokol strany nabožných stanowisst No.1 Otazka. Či jest ta mezy Batikowím a Filkowím gruntem na polní cestě ležící kaple P. Marye?

Odpověd. Ta kaple gest obecny a obec se zavazuje gi wzdy w dobrém stavu zachowawati, což rychtář s konsselem a gesstě někteří we gméně celé obce vlastnoručně ztwrzuji.

-Podpisy:-

+++ Frant. Breyssek

-nečitelný-

podepsal Tomáš Hrozný

Roužek

+++ Linhart Kisela

těž na ???jedny ??? Tomáss Hrozný

?Stepan? ?Hussner?

V.

Wes Domoradice

Číslo

1.Kaple zděná, Matauszkowa we wsy, w dobrém stavu zachowaná, w níž gest obraz negsw.Trogice Boží, stogí twáří na vychod a na obecním gruntu, postawená, gest wždy hospodářem té žiwnosti čistěná a zachovaná.

2.Kříž dřewěný nowý do Trnogic nazwaný, stogí na půdě Perníkové mezy polem té obce ke Krumlowu, twáří obrácený na půl noc, wystawěn k pobožnému modlení. Ten kříž (z té žiwnosti hospodářowé po segiti gehu) z Perníkové žiwnosti hospodářowé dáwagí a w dobrém stavu zachowawagí.

3.Kaplička zděná za wsý při obecni cestě ?na?od? Sewerowího gruntu, stojící, w níž sešlý obraz se wynachází, obrácena twáří na poledne a hřbetem na půl noc, opravení potřebná, ale předc wzbuzugicý k dobrému, gest stawená w roku gak (gest) na ní k spatření 1749

4.Kaplička zděná wedle Rudolí nazwaná, při sylnicy na pěšině ke Krumlowu stogící, obraz w ni gest negsw. Trogice Boží na zdi malovaný welmi sešlý při Perníkowym poli wedle obecni cesty a sylnice obrácená twáří na půl noc, hřbetem pak na poledne, gest ta kaple správy potřebná, původ gegi gest neznámí.

5.Kaplička zděná gmenovaná ?Shura? Vápeníček oprawení potřebná, stojí při gruntu Nowákowym a na pěssince od Srnína ke Krumlowu wedaucý, twáří k východu obrácená, v ní obraz na dřewě malovaný P. M. Kajowské, welmi sešlý, ale ne pohoršlivý nýbrž předc vzdělávagícý.

6.Kaplička K dobré Wodě nazwaná, pod podnožníkem gest studánka, nad ní kamenný sloup, w němž železný křížek zalitý gest. obrácen twáří ke Krumlowu, sprawy welmi potřebná a stojí na Cábowym gruntu, má 4 obrazy, na východ kříž s P. Ježísem na zdi malovaný, na poledne na zdi mal. S. Trogice, na západ P. M. Kaájowska na zdi mal.

7.6 Římov – devocionálie k poutnímu místu

U vzniku tohoto jedinečného poutního místa stáli českokrumlovští jezuité. Jan Gurre (1608–1680), rodák z Brna, který působil jako lékárník při jezuitské koleji v Českém Krumlově (byl laikem), založil v roce 1648 poutní místo Římov. Nejstarší stavbou z dvaceti pěti pašijových kaplí je kaple Božího hrobu, datovaná 1648, další zastavení vznikala do roku 1670 a některá dokonce ještě v 18. století.⁵⁶

Není cílem této práce popsat celý areál, zde jde o vyzdvižení staleté tradice, která stále trvá a překonala všemožná protivenství. V námi sledovaném období tradice poutí opět vzplanula do obvyklé síly a pouti se konaly tradičně na jaře, na svátek Nalezení sv. Kříže, v létě ve svátek Navštívení Panny Marie, na podzim v neděli po 14. září – na svátek Povýšení sv. Kříže. Díky prostředí českému, v němž nedošlo k násilnému vysídlení německy mluvícího obyvatelstva, jsou zachovány z 19. století zprávy dokonce o jménech laiků, kteří vedli pobožnosti a procesí, místo samotné bylo a je dodnes osídleno obyvatelstvem, hlásícím se z valné míry ke katolicismu. Pro tuto práci bylo zvoleno vzhledem k nalezenému množství modlitebních knih v jedné ze zdejších usedlostí. V těchto modlitebních knihách a kancionálech jsou zachovány vložené devocionální grafiky – svaté obrázky, dokládající poutě i do dalších posvátných míst, zároveň byly nalezeny drobné tištěné „modlitbičky“, a dokonce rukopisný záznam patrně tvorby jednoho z farníků.

Kopie některých obrázků a modliteb jsou přílohou této práce, rukopis písně ke Svátosti oltářní je zde použit pro doložení hluboké spirituality věřících a je uveden v transkripci, neboť jej není vhodné pro nedobrý stav materiálu kopírovat.

*„Píseň k nejsv=svat=Oltářní
1.) Buď od nás pozdravená
O Svátosti Oltářní=těž i
nepoškrvněné početí Pany
Panenky Marie=Kristové
Rodičky=jakož na po=
čatku tak bude yž i
vždicky.*

⁵⁶ ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. České Budějovice: Veduta, 2006, s. 184-187.

2.) *Bud' od nás pozdra
veny poklade nejdraší
v Svatosti zakrity Ježiši
nejsladší=,před Tebou
Ježiši své ruce spínáme
a na naše hříšná kł
kolena padame*

3.) *Bud' od nás pozdrave
ná Panenko Maria=
(Kristova) Kralovno Anděls
ká růžičko spanilá=
dichtil jsem dávný
čas po Tobě Matičko
kde bydlíš přebýváš
Římovská Matičko*

4.) *Ještě prozbu skládá
me k nohoum
Tvým Matičko=za Boží
požehnání Kristova
Rodičko=aby Tvůj Syna
ček zachoval osení
Požehnal a popřál
nám všem k obžive=
ni.
Amen.
J. N. 5. 7. 1892*

Tato píseň, k níž, bohužel, není známa melodie, dokládá hlubokou vroucnost a lásku k Římovské Ochraniatelce, současně je zde vzpomenua i prosba o ochranu úrody (jak rovněž bylo zmiňováno v šesté kapitole). Z úrovně textu je zjevná určitá jednoduchost a zároveň poměrně dobrá znalost češtiny.

Jak souvisejí boží muka a poutní místo Římov? Nejen skutečností dvaceti pěti zastavení Pašijové cesty a vskutku zřetelnou symbolikou Božích muk. V širokém prostoru, od Českých Budějovic, od Českého Krumlova, od Velešína, z drobných vesniček v okolí lze nalézt u cest a pěšinek bezpočet kapliček, božích muk, křížků. Jistěže je jejich původ spjat i s nějakou konkrétní událostí, ale především jsou to místa, u nichž se scházeli poutníci, aby se věnovali modlitbě a poté se vydali na další část cesty směrem k Římovu, boží muka a další hmotné památky byly a jsou orientačními body v krajině i v životě.

8 Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývala projevy lidové zbožnosti venkovských obyvatel ve spojitosti s hmotnými památkami – božími mukami a některými zachovanými archivními dokumenty a devočními materiály. Jako východisko pro vysvětlení pojmu lidová zbožnost a spiritualita byla použita vybraná literatura a dochované dokumenty. Lidová zbožnost byla nahlížena za pomoci teoretické základny nalezené ve spirituální teologii. Spirituální teologie je v této práci pojímána jako nauka o souvislostech a možnostech žití s Bohem v tomto světě.

Pro ilustraci příkladů bádání v terénu byly zvoleny čtyři lokality, dvě v regionu německy mluvícího obyvatelstva, dvě z prostředí českého.

Lidová zbožnost byla pro tuto práci vztažena k životu venkovského člověka vzhledem ke skutečnosti, že valná většina drobných hmotných památek se nalézá v prostoru venkovských sídel a volné krajiny. V této souvislosti byla zmíněn i fenomén přirozeného začlenění drobné sakrální architektury do přírody a krajiny.

Téma lidové zbožnosti bylo nahlédnuto i z hlediska historických souvislostí 18. století, pro ukotvení tématu v dějinných souvislostech byla popsána katolická zbožnost ve století devatenáctém. Tato práce se snažila zprostředkovat pohled na propojení hmotných památek se spirituálním životem obyvatel venkova v 19. století.

Pro další podporu vysvětlení lidové zbožnosti byly popsány okolnosti poutí, procesí a slavení svátků v liturgickém roce. Projevy lidové zbožnosti existovaly a existují v souladu s liturgií, respektují jejího ducha, normy a rytmus; jsou liturgií inspirovány a opětně k liturgii vedou.

Byla rovněž nahlédnuta spiritualita mládeže ve sledovaném století, byly zmíněny možnosti kontaktů s Bohem s ohledem na související okolnosti v životě mladého člověka na venkově. Opět byl zdůrazněn význam poutí, jako velmi zřetelného projevu lidové zbožnosti, významně se podílejícím na spirituálním vývoji mladého člověka v popisovaném období.

Snahou práce bylo připomenout lidovou zbožnost jako snahu o prožitek osobní zkušenosti, která je přítomná v srdci každého člověka, je zachytitelná v lidových projevech, je nejspíš zjištělná v kultuře každého národa a přináší s sebou přirozený

náboženský a spirituální rozměr. Tento náboženský a spirituální rozměr zcela konkrétně dokládají drobné stavby, hmotné památky, zpřítomňující zbožnost, pocit neodbytné (i mnohdy nevědomé) touhy po kontaktu s přesahem – transcendencí – viz motto v úvodu: – „...*jehož vidět nemůžeme, ale ve znamení jej chápeme...*“. Hmotné památky, evokující lidovou zbožnost, jsou trvalým připomenutím a zřetelnými ukazateli správné cesty. Existují v tichosti vedle nás a jsou kdykoli nablízku. Stejně tak tomu bylo v 19. století a intenzita tohoto prožitku měla vzestupné tendence vždy, kdykoli se cítil člověk bezradný, s minimem psychických i fyzických sil. Tehdy se vždy, kdekoli obracel k Bohu, k síle vyšší, k síle všeobjímající a chápající, prostředky volil dle svých možností.

Tyto náhledy a zjištění si zvolila tato práce za své cíle, mezi nimi připomenutí, že člověk vnímá Boha a prožitek s ním za pomoci hmotných artefaktů. Na některých příkladech je zřetelné, jak je zároveň tyto souvislosti nutné připomínat – jsou tím míněna připomenutí duchovních pastýřů, že je nutno pečovat o svou duši i prostřednictvím péče o hmotné památky.

Příklad lidové tvorby, související s proslulým poutním místem je pak připomenutím nekonečných možností a forem ve vnímání a v projevu vlastní spirituality.

9 Seznam použitých zdrojů

9.1 Literatura

Anonymus. *Písně Na Ewangelia Nedělní celého Roku, spolu Na Ewangelia w Pondělí a w Auterý Welikonočni a Swatodussni.* Vytisštěné v Praze u Ignacia Průši, Léta Páně 1760. ISBN nevedeno.

Anonymus. *Poloviční Nebe-klič,* Landfrasova tiskárna Jindřichův Hradec.1851. ISBN nevedeno.

BARTOŠ, F. *Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární.* Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1883. ISBN nevedeno.

BÖSNER, R. *350 Jahre Wallfahrt zur Schmerzhafte Muttergottes von Maria Dreieichen,* Salzburg 2006.

BINDER, J. *Heimatkunde der Gemeinde Schamers.* Im Selbstverlag. Prag 1908.

BÖSNER, R. – WEIGER, A. *Wallfahrts - und Pfarrkirche Maria Dreieichen.* In *Christliche Kunststätten Österreichs.* Nr. 346, Salzburg 2000. ISBN nevedeno.

BROŽ, Josef. *Jihočeská boží muka.* In *Národopisný věstník československý.* XIV, Praha 1921.

BRUNNER, M. *Faszination Mittelalterl – Irdisches Leben. Himmlisches Streben. Begleitband zur Ausstellung im OberhausMuseum Passau.* Passau 2002.

BUKAČOVÁ, I. *Boží muka.* In *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 12, 2002. ISSN 1801-0032.

BUSINSKÝ, V. *Co jsou boží muka.* In BORSÍK, J. (ed.), *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů.* Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984-1998, Aš 1999.

CÍLEK, V. *Dýchat s ptáky. Obyčejné texty o světle paměti, pravdě oblaků a útěše míst,* Praha 2008. ISBN 978-80-7363-202-1.

CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu,* Praha 2002. ISBN 80-7363-042-7.

- CORETH, A.** *Österreichische Frömmigkeit im Barock*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1982. ISBN 3-7028-0184-7.
- ČERNÝ, J.** *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006. ISBN 80-86829-19-7.
- GUREVIČ, A., J.** *Nebe peklo svět*. Jinočany 1996. ISBN 80-85787-41-5.
- HÁJEK, T. – BUKAČOVÁ, I.** *Příběh drobných památek. Od nezájmu až k fascinaci*, Praha 2001. ISBN 80-900903-9-7.
- HORSKÁ, P.** *Poměr církvi k manželství a rodině v Čechách 19. století*. In HOJDA, Zdeněk (ed). *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v 19. století*. Praha: KLP, 2003. ISBN 80-85917-98-X.
- HORSKÝ, J. – NEŠPOR, Z., R.** Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století. *ČČH 103*, č. 1, 2005.
- HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L.** Proměna mariánských poutí v jižních Čechách ve 20. století. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. *Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti vysvěcení chrámu*. Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, 2005.
- KAREL, T.:** „... abyste netoliko polámané a zbořené zopravovali, ale i nový boží muka, před i za každou vsí... zdělati a postaviti dali“. In VÍT, J. (ed.). *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů*. Výběr z prací členů společnosti, Aš 2004.
- LE GOFF, J.** *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999. ISBN 80-7021-682-4.
- LENDEROVÁ, M., MACKOVÁ, M., BEZECNÝ, Z., JIRÁNEK, T.** *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. UPOL, FHS. 2005.
- LENDEROVÁ, M.** *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN: 80-204-0737-5.
- LENDEROVÁ, M.** *Bůh a víra na stránkách dívčích a ženských deníků 19. století*. In HOJDA, Z. (ed). *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v 19. století*. Praha: KLP, 2003. ISBN 808591798X.
- MAUER, H.** Wallfahrten zum Bründl von Maria Dreieichen. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*. 59/108, 2005.
- MAXOVÁ, I. – NEJEDLÝ, V. – ZAHRADNÍK, P.** *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Jihočeském kraji*, Praha: 2009. ISBN 9788087104330.
- MERELL, J.** *Malý bohovědný slovník*. Praha: 1963. ISBN neuvedeno.
- MOUDRÝ, M.** K charakteristice selského náboženství II. *Věstník československé akademie zemědělské*, 18, 1924.

- NAVRÁTILOVÁ, A.** *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004
ISBN 80-7021-397-3.
- NEŠPOR, ZD., R.** *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 8086971066.
- NEŠPOR, Z., R., a kol.** *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.
- OHLER, N.** *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2000.
ISBN 80-7021-510-0.
- OLIVA, J.** *Nábožnost našich venkovanů. ČL 14, 1905*. ISBN neuvedeno.
- PALOUŠOVÁ, Z.** *Kamenná boží muka jižních Čech a přilehlé Moravy*. NPÚ České Budějovice, 2009. ISBN 8085033178.
- PAVLÍKOVÁ, L. – ŠEBEK, M.** *Boží muka, jejich historie a funkce*. In *Mandava. Vlastivědné čtení z Varnsdorfu a Šluknovského výběžku*. Ročenka kruhu přátel muzea Varnsdorf, Varnsdorf 2003-2004.
- PETRÁŇ, J., a kol.** *Dějiny hmotné kultury I/2*, Praha. 1997. ISBN 80-7184-086-6.
- POŠ, J.** *Růžová zahrádka. Psané a zdobené lidové modlitby z let 1750-1850*. In Šimková A. (ed.). *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století*. Praha: Arbor vitae, 2009. ISBN 80-87164-15-0.
- PROKOPOVÁ, Z.** *Barokní poutní cesta z Českého Krumlova do Kájova*. In *Staré stezky. Poutní cesty*. Brno 1999.
- RAFFELBERSBERGER, E., F.** *Der Wallfahrtsort Maria Gojau, Waldheimat 9, 1932, N. 7*.
- ROYT, J.** *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 1999. ISBN 80-7184-662-7.
- ROYT, J.** *Barokní pout' a poutní místa. Časopis Kavárna A.F.F.A., č. 3, r. 1992*.
- SCHAMA, S.** *Krajina a paměť*, Praha 2007. ISBN 8072038039.
- SCHAUBER, V. – SCHINDLER, H. M.** *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1997.
ISBN 80-7192-304-4.
- STEINOVÁ, N.** *Smírčí kříže a boží muka jako motiv ve výtvarném umění*. In *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984–1998, Aš 1999*.
- STEINOVÁ, N.** *Boží muka v krajině*. In *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr přednášek ze setkání společnosti v letech 1984–1998, Aš 1999*.

ŠIMŮNKOVÁ, A. Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v 19. století. *ČČH* 95, č. 1, 1997.

ŠTAJNOCHR, V. *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2000. ISBN 80-86785-10-9.

TOBOLKA, Z. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století: tisky z let 1501-1800*. ISBN neuvedeno.

TRAJER, J. *Historisch-statistische Beschreibung der Diözese Budweis*, Budweis 1862. ISBN neuvedeno.

UHLÍŘ, D. František II. (I.). In RYANTOVÁ, Marie; VOREL, Petr. *Čeští králové*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-940-6.

WANDRUSZKA, A. – URBANITSCH, P. (Hrsg.). *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV.: Die Konfessionen*. Wien 1985. ISBN 3700106580.

ZÍBRT, Č. O božích Mukách. In *Český lid* 31, 1931.

ŽALUD, A. *Česká vesnice: život našich předků. Poměry hospodářské a sociální, jejich slavnosti a obyčeje, byt (stavby a zařízení), umění lidové*. Praha, 1919. ISBN neuvedeno.

9.2 Archivní prameny

Státní okresní archiv Český Krumlov, FÚ Zlatá Koruna, F-22, k. č. 9: *Popsání všech kaplí, křížů, soch neb statuich ve farní osadě Zlato-Korunské* (1837, P. Bartoloměj Sládek).

Státní okresní archiv Český Krumlov, fond Farní úřad Kájov, F-4, kniha č. 1, Liber primus.

9.3 Fond Muzea Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec:

Anonymus. *Nebeklič neb vroucné katolické modlitby na šestnáct dílů rozvržené... k obzvláštnímu užívání a potěšení pobožného ženského pohlaví*. Jindřichův Hradec, 1810.

Anonymus. *Poloviční nebeklíč obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženstva... pro osobu ženskou.* Jindřichův Hradec, 1862.

Anonymus. *Malý nebeklíč obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženství.* Jindřichův Hradec, 1815.

Anonymus. *Malý zlatý nebeklíč obsahující pobožné modlitby křesťanskokatolického náboženství...* Jindřichův Hradec, 1796.

Anonymus. *Pravý zlatý nebeklíč: Úplné modlitby křesťanského katolického náboženstva.* Jindřichův Hradec, b. d. (2. polovina 19. století).

Anonymus. *Celý nebeklíč aneb vroucné katolické modlitby na šestnáct dílů rozvržené...* Jindřichův Hradec, 1835.

9.4 Internetové zdroje

DACÍK, R. Vliv Panny Marie na duchovní život I. In *Na hlubinu*. Ročník XVIII. číslo 7 (září 1943) Dostupné na http://www.vendee.cz/texty/vliv_marie.html [citováno 5. 2. 2012]

JEDIN, H. Malé dějiny koncilů. Praha, 1990. *Malé dějiny koncilů – 1. vatikánský koncil (1869-1870)*. Dostupné na <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1293> [citováno 6. 3. 2012].

KAPLÁNEK, M. Regotizace krajiny. Kázání se vzpomínkou na pátera Antonína Hýžu. In pmichal 17. 7. 2008 9:56 Rubrika: o mně. Dostupné na <https://pmichal.signalny.cz/0807/regotizace-krajiny> [citováno 5. 2. 2012].

KODET, V.: In Rozhovory P. Vojtěcha Kodeta, O.Carm. Dostupné na <http://www.vojtechkodet.cz/rozhovory/vztah-k-bohu-se-znamkovat-neda.html> [citováno 22. 3. 2012].

NOVOTNÝ, M. Pod praporem Královny nebes. *Pietas Mariana a mariánské družiny v českých zemích v 16.-20. století*, s. 10. Dostupné na http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/35264/1/NovotnyM_Pod%20praporem_Bratrstva_2004.pdf [citováno 5. 2. 2012]

10 **Soupis příloh**

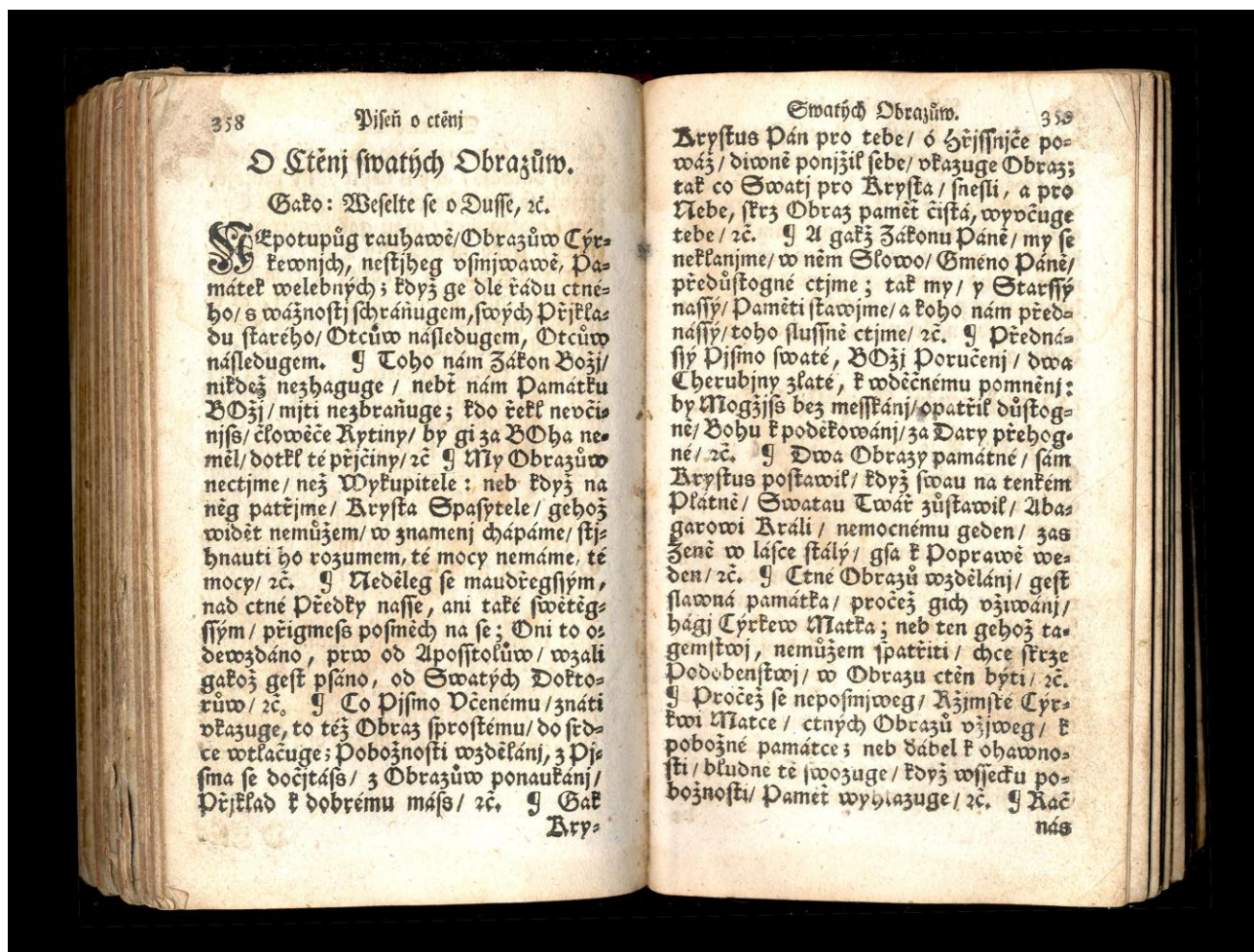
- Příloha I.** **List modlitby ke 14 svatým pomocníkům**
- Příloha II.** **Dvojlist modlitby k Nejsvětější Trojici**
- Příloha III.** **Svatý obrázek – *Maria Taferl***
- Příloha IV.** **List – Wraucné wzdychání – *O Ježíš, Maria, Joseff***
- Příloha V.** **Dva listy z kancionálu s písní *O ctění swatých obrazůw.***
(dat. 1760)⁵⁷
- Příloha VI.** **Kájovská Divotvůrkyně a procesí k poutnímu místu**
(dat. 1660)⁵⁸
- Příloha VII.** **Boží muka – Hospříz, okr. Jindř. Hradec (kolem 1490)**

⁵⁷ Anonymus. *Písně Na Ewangelia Nedělní celého Roku, spolu Na Ewangelia w Pondělí a w Auterý Welikonočni a Swatodussni.* Vytiskněné v Praze u Ignacia Průši, Léta Páně 1760.

⁵⁸ Státní okresní archiv Český Krumlov, fond Farní úřad Kájov, F-4, kniha č. 1, Liber primus

Příloha V. Dva listy z kancionálu s písní O ctění swatých obrazůw.

(dat. 1760)

O Ctění swatých Obrazůw.

Gabo: Weselte se o Duffe, zc.

Sopotupüg rauhawé/Obrazůw Cyr-
keownich, nestjheg vsinjwawé, Pa-
mátek welebných; kdyz ge dle rádu ctné-
ho/ s wáznostj schránugem, swých Přjklas-
du stareho/ Otcůw následugem, Otcůw
následugem. I Toho nám Zákon Boží/
nikdež nezhaguge / nebť nám Památku
Boží/ mjeti nezbraňuje; kdo tekl newčis-
njs/ člowěce Kytiny/ by gi za Boha ne-
mél/ dotkl té přjcinj/ zc. I My Obrazůw
nectjme/ než Wykupitele: neb kdyz na
něg patjme/ Krysta Spasjtele/ gehož
widět nemůžem/ w znamenj chápáme/ stj-
hnauti ho rozumem, té mocy nemáme, té
mocy/ zc. I Uedéleg se maudregššym,
nad ctné Předky nasse, ani také swětég-
ššym/ přjgmes posměch na se; Oni to oz-
dewzdáno, prw od Apostolůw/ wzali
gakož gest psáno, od Swatých Dokto-
růw/ zc. I Co Pjśmo Dčenému/ znáti
wklazuge, to též Obraz sprostému/ do sřd-
ce wcláçuge; Pobožnosti wzdelánj, z Pj-
śma se docjtás/ z Obrazůw ponaukánj/
Přjklad k dobremu máš/ zc. I Gak
Kry-

Kryštus Pán pro tebe/ ó Hřjśnjše po-
wáz/ diwoně ponjzil sebe/ wklazuge Obraz;
tak co Swatj pro Krysta/ snesli, a pro
Něbe, šřz Obraz pamět čjśtá, wyočuge
tebe/ zc. I U gáčž Zákonu Páně/ my se
neklanjme/ w něm Slowo/ Směno Páně/
předústogné ctjme; tak my/ y Starššj
nassj/ Paměti stawjme/ a koho nám předa-
nassj/ toho slusně ctjme/ zc. I Předná-
ššj Pjśmo swaté, Boží Poručenj/ dwa
Cherubjny zlaté, k wđčenému pomněnj:
by Mogžjs bez meššánj/ opatřil důstog-
né/ Bohu k poděkowánj/ za Dary přehog-
né/ zc. I Dwa Obrazy památne/ sám
Kryštus postawil/ kdyz swau na tenkém
Plátne/ Swatau Twát zůstawil/ Abas-
garowi Bráli/ nemocnému geden/ zas-
ženě w lásce stálj/ gsa k Poprawě we-
den/ zc. I Ctne Obrazů wzdelánj/ gest
slawná památka/ pročez gich wjzwanj/
hájgi Cyrkew Matka; neb ten gehož ta-
gemstwj, nemůžem spatřiti/ chce šřze
Podobenstwj/ w Obrazu ctěn byti. zc.
I Pročez se neposinjweg/ Hřjśmte Cyr-
kwi Matce/ ctnych Obrazů wjzweg/ k
pobožné památce; neb šabel k ohawno-
sti/ bludne té swozuge/ kdyz wšřecku po-
božnosti/ Pamět wyhiazuge/ zc. I Kac
nás

Příloha VII. Boží muka střežící vstup do vesnice

Hospříz, okres Jindřichův Hradec

(kolem 1490)

Paloušová, Z. *Život pod ochranným pláštěm Božím. Boží muka v 19. století – tehdejší zvyklosti a projevy lidové zbožnosti*. České Budějovice 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Kaplánek.

Klíčová slova hmotné památky, boží muka, spirituální teologie, spiritualita, lidová zbožnost, katolická církev, pouti, 19. století

Abstrakt

Život pod ochranným pláštěm Božím. Boží muka v 19. století – tehdejší zvyklosti a projevy lidové zbožnosti.

Bakalářská práce se na podkladě spirituální teologie zabývá projevy lidové zbožnosti ve spojitosti s hmotnými památkami – božími mukami a některými zachovanými archivními dokumenty. Práce je strukturována do sedmi základních kapitol. První kapitola se věnuje obecnému úvodu do problematiky, ve druhé je stručně nastíněna metodologie, třetí kapitola vymezuje geografickou oblast. Čtvrtá kapitola objasňuje situaci římskokatolické církve v 19. století. Pojem zbožnosti v 18. a 19. století se obecně zabývá pátá kapitola, šestá kapitola v tématu navazuje s vysvětlením lidové zbožnosti a krátce se zaměřuje na spiritualitu mládeže. Další podkapitoly se věnují poutím ve století 18. a 19. V sedmé kapitole jsou potvrzovány souvislosti mezi hmotnými památkami a lidovou zbožností.

Keywords tangible heritage, the columns of the crucifixion, spiritual theology, spiritualness, folk devoutness, the Catholic Church, pilgrimages, the 19th century

Abstract

Life under the shelter of God. Wayside shrines in the 19th century – customs and manifestation of the folk religiousness of that time.

The Bachelor thesis focuses on the acts of folk devoutness on the basis of spiritual theology in connection with tangible heritage – the columns of the crucifixion and some preserved archival material. The text is divided into seven basic chapters. The first chapter deals with the general introduction to the problem, the second chapter briefly outlines the methodology, the third chapter defines the geographical area. The fourth chapter explains the situation of the Catholic Church in the 19th century. The fifth chapter looks into the concept of devoutness in general, the sixth chapter continues with the topic explaining the folk devoutness and concentrates on the spiritualness of the young shortly. The following chapters discuss the pilgrimages in the 18th and 19th century. The seventh chapter supports the links between the tangible heritage and the folk devoutness.